

Dragonball, LasseMaja och Twilight

Utgivningen av barn- och ungdomslitteratur i Sverige
2001–2010

Åsa Warnqvist

Vad barn och unga läser, hur mycket de läser och vad boken har att konkurrera med är vanliga frågor när boken och litteraturens ställning diskuteras. Det är ofta i de unga åren läsintresset väcks och grundläggs, och barn och unga blir därför en viktig grupp för kulturpolitiken att beakta.

Den tid som barn och unga lägger på läsning en genomsnittlig dag har minskat sedan 1990-talet, men fortfarande är ungdomar och unga vuxna i åldern 15–24 år de som ägnar allra mest tid åt bokläsning. Det är också bland barn och unga i åldrarna 9–14 som vi finner procentuellt sett flest läsare en genomsnittlig vecka. I linje med detta visar olika mätningar att barn- och ungdomslitteratur är den kategori som utlånas mest på folkbiblioteken och att barn och ungdomar är de flitigaste låntagarna. I listan över de mest utlånade författarna på folk- och skolbibliotek 2010 kom en vuxenboksförfattare först på plats 27 (Carlsson 2011, s. 104 och 107; Carlsson & Facht 2010, s. 210–213; SFF 2011, s. 1).

Trots minskad läsning har utgivningen av barn- och ungdomslitteratur varit rekordstor under 2000-talet sett till antalet nya titlar, och den utgör en väsentlig del av det svenska trycket. Sett till hela trycket, inklusive broschyrer och småtryck, stod litteraturen för barn och unga för omkring 8–11 procent under perioden 2001–2010. Av den skönlitterära utgivningen var i genomsnitt 34 procent barn- och ungdomslitteratur (KB 2011a).

Men hur har utgivningen sett ut över tid? Hur har förändringar i förlagslandskapet och kulturpolitiken påverkat den? Vilka trender kan skönjas och vilka genrer och litteraturtyper dominerar? Det är de huvudfrågeställningar som står i centrum i denna artikel. Vidare studeras vilken betydelse och vilket genomslag de statliga stöden har haft för att främja mångfalden i utgivningen, digitaliseringens påverkan samt försäljningen av barn- och ungdomslitteratur. Fokus ligger på utgivningen under perioden 2001–2010.

Svensk barn- och ungdomslitteratur: en kort, historisk översikt

Med barn- och ungdomslitteratur menar vi vanligen den skön- och facklitteratur som skrivs och ges ut *för* barn och ungdomar i åldrarna 1–18 år. Definitionen utgår alltså från produktionsledet och tar vanligtvis inte hänsyn till vad barn och unga i själva verket läser. I Sverige har denna utgivning en lång tradition.

Utgivningen 1591–2000

Det verk, utgivet i bokform, som brukar betraktas som det första som vände sig till unga läsare är *Een sköön och härligh jungfrw speghel*, Laurentius Johannis Lælius adapterade översättning av Conrad Portas *Jungfrauen Spiegel*, publicerad i Sverige 1591 (se t.ex. Westin 2002). År 1991 firades därför barnbokens 400-årsjubileum i Sverige på bred front. Det fanns dock redan tidigare åtskilliga verk som vände sig till unga läsare. Nämnas kan handskriften *Sjælinna thrøst* (Själens tröst, cirka 1430), som i dagsläget är det äldsta funna verk översatt till svenska som uttryckligen riktar sig till en ung mottagare (Paulin 2011, s. 43).

Liksom för vuxenutgivningen skedde det en markant ökning av utgivningen av barn- och ungdomslitteratur under 1800-talet, i takt med att bokproduktionen industrialiserades och folkmängden samt läskunnigheten ökade, det senare inte minst i och med folkskolans inrättande 1842. Medan utgivningen i början av seklet årligen uppgick till ett fåtal titlar, låg den mot slutet på omkring 100 titlar per år (Klingberg, 1967; Klingberg & Bratt 1988; Mählqvist 1977, s. 55–59). Men det är under 1900- och 2000-talen som den stora ökningen sker.

Tillgängliga studier visar att en första uppgång kom under krigsåren på 1940-talet, vilket reflekterar en allmän ökning i bokutgivningen, delvis till följd av att böcker var en av få varor som inte ransonerades. En andra uppgång kom under 1960- och 1970-talet. Bara under perioden 1966–1975 ökade antalet årligen utgivna titlar från strax över 500 till närmare det dubbla, detta trots att den så kallade förlagskrisen inträffade runt 1970. Krisen orsakades av en generell nedgång på bokmarknaden i slutet av 1960-talet i kombination med bland annat överutgivning. Den svångremspolitik som under tidigt 1970-tal tillämpades på smalare genrer som vuxenlyrik och smal prosa drabbade dock inte barn- och ungdoms-

litteraturen, som i stället successivt ökade (Mählqvist 1977, s. 55–59; Tellgren 1982, s. 24; Warnqvist 2007, s. 49–50).

För perioden efter 1975 saknas större vetenskapliga studier av utgivningen av barn- och ungdomslitteratur och man är i stället hänvisad till materialet i den svenska nationalbibliografin, framtagen av Kungl. biblioteket (KB), och den översiktliga statistik som där presenteras. Sedan 1999 har även Svenska barnboksinstitutet (Sbi) tagit fram statistik över utgivningen genom sin årliga bokprovning¹ All statistik över bokutgivningen som löpande tas fram i Sverige har emellertid inneboende problem och frågor som rör statistikläget diskuteras därför i ett appendix till denna artikel, där även förslag till långsiktiga lösningar på detta problem presenteras.

Rekordstor utgivning under 2000-talet

Enligt KB har utgivningen mellan 1976 och sekelskiftet 2000 med några undantag legat relativt jämnt mellan cirka 900 och 1 200 titlar per år. Både Nationalbibliografin och Sbi:s statistik visar sedan en stor och successiv ökning av utgivningen under det senaste decenniet. Enligt Sbi, vars statistik används i denna artikel då den är mer detaljerad än KB:s, ökade utgivningen från omkring 1 200 titlar per år 1999–2002 till hela 1 821 titlar år 2008. Denna toppnotering följs av en minskning 2009 och 2010, men sett ur ett historiskt perspektiv är ökningen mellan åren 2002 och 2008 markant och anmärkningsvärd: utgivningen ökade med över 50 procent under bara sex år (se tabell 1).

Var är då förklaringen till de stora ökningarna under perioden 1966–1975 och sedan sekelskiftet 2000? Under åren 1966–1975 var de främsta orsakerna ett ökat antal små förlag och det faktum att barn- och ungdomslitteraturen i regel var vinstgivande för förlagen (Tellgren 1982, s. 26–29). Som nedan konstateras tillkom en rad nya, mindre förlag även under perioden 2001–2010. Det finns dock anledning att beakta andra, bakomliggande faktorer som betydelsefulla för ökningen i titlar och förlag, både under perioden 1966–1975 och efter sekelskiftet.

Eftersom litteraturen för barn och ungdom delvis produceras, sprids och används på andra sätt och av andra orsaker än litteratur

---

¹ Nationalbibliografin finns fram till 1985 samlad i fem- eller tioårskatalogerna *Svensk bokkatalog* och därefter i årskatalogen *Svensk bokförteckning* till och med 2003. Bibliografin övergick efter 2003 till att endast finnas tillgänglig elektroniskt i en egen databas i Libris.

för vuxna kan man anta att det finns ett jämnare behov av denna litteratur samt att en del av försäljningen är automatiskt tryggad genom försäljning till exempelvis bibliotek och skolor. Det gör barn- och ungdomslitteraturen attraktiv för förlagen och till ett säkrare kort under generella nedgångar på bokmarknaden, vilket skulle kunna vara en förklaring till att den inte drabbades på samma sätt som vissa andra litteraturkategorier under förlagskrisen.

Sannolikt har även folkökning en viss betydelse. Flera av årskullarna på 1960-talet var stora, liksom invandringen vissa år. Befolkningen ökade med närmare en miljon invånare under tjugoförårsperioden 1956–1975, vilket rimligen spelade roll för den ökade utgivningen under perioden 1966–1975. Däremot är inget motsvarande samband urskiljbart för perioden 2001–2010 (SCB 2011). Den markanta ökningen under blott sex år 2002–2008 har andra förklaringar.

Ökningens orsaker: sänkt bokmoms, litteraturstöd och mangaboom

Den främsta orsaken till ökningen efter sekelskiftet är den sänkning av bokmomsen från 25 till 6 procent, som genomfördes den 1 januari 2002 och resulterade i sänkta bokpriser i handeln. Svenska Förläggareföreningen (SvF) lyfter i sin branschstatistik fram sänkningen som betydelsefull i ökningen av såväl antal utgivna titlar som försålda exemplar de närmaste fem åren efter sänkningen. Medlemsförlagens intäkter var 2007 större än någonsin (SvF 2011, s. 3 och 6). Optimismen i branschen har medfört ett ökat antal nya aktörer och därmed även en ökad konkurrens om marknadsandelar, vilket kan vara en bidragande orsak till att redan etablerade förlag också ökade antalet utgivna titlar (se vidare nedan).

Tabell 1 Utgivningen av barn- och ungdomslitteratur i Sverige, 2001–2010

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Antal titlar	1182	1206	1326	1412	1493	1515	1680	1821	1750	1663

Källa: Svenska barnboksinstitutet (Sbi dokumentation).

Tabell 2 Litteraturstödda barn- och ungdomsböcker 1975/76–2011

	Antal titlar		Antal titlar
1975/76	105	1993/94	165
1976/77	94	1994/95	155
1977/78	91	1995/96	278*
1978/79	133	1997	168
1979/80	153	1998	166
1980/81	129	1999	221
1981/82	133	2000	191
1982/83	135	2001	234
1983/84	147	2002	197
1984/85	151	2003	180
1985/86	138	2004	188
1986/87	141	2005	219
1987/88	139	2006	205
1988/89	143	2007	242
1989/90	147	2008	269
1990/91	152	2009	190
1991/92	153	2010	186
1992/93	159	2011	184

Källa: Statens kulturråd (Deswar 24 januari 2012).

* Siffran täcker halva 1995 och hela 1996, alltså ett och ett halvt års tilldelning.

Viss betydelse för ökningen kan även det statliga litteraturstödet ha haft. Ett stöd som ligger på en stabil och hög nivå ger förlagen en trygghet som gör det möjligt att satsa långsiktigt även på smalare titlar. Stödet till barn- och ungdomslitteraturen har under 2000-talet totalt sett varit större än tidigare. Omkring 200 titlar per år tilldelades stöd, att jämföra med de drygt 100–150 titlar det rörde sig om under stödets första 20 år. Särskilt hög var tilldelningen 2007 och 2008, men därefter minskade den avsevärt (se tabell 2). Bland de sex förlag som tilldelades mest litteraturstöd under perioden 2006–2008 i kronor räknat fanns två barn- och ungdomsboksförlag, Bonnier Carlsen och Alfabeta (Carlsson m.fl. 2010, s. 212).

Vid en granskning av enskilda litteraturkategorier kan konstateras att ytterligare en viktig förklaring till decenniets utgivningspuckel är den mangatrend som toppade runt 2006–2008 och därefter snabbt avtog, samt en successiv ökning av utgivningen inom vissa andra kategorier (se vidare nedan).

Småförlagen på frammarsch: marknadens nya och gamla aktörer

Sänkningen av bokmomsen och den optimism den förde med sig i branschen i form av ökad försäljning beredde som nämnts marken för nya aktörer. Inom det barn- och ungdomslitterära området har en rad olika förlag som enbart eller delvis ger ut litteratur för barn, ungdomar eller unga vuxna etablerats under det senaste decenniet, särskilt mot slutet.

Några nyetablerade förlag 2001–2010 (startår inom parentes)

Argasso (2002), Kabusa (2002), Lindskog förlag (2004), Kolik (2005), Nisses böcker (2005), Atrium (2006), Olika (2007), Turbine (2007), Vilda (2007, gick 2009 samman med Olika), X-publishing (2007), Ekholm & Tegebjer (2008), Fimafeng (2008), Tukan Förlag (2008), Vombat (2008), Alvina (2009), Nypon (2009), Gilla Böcker (2010).

Gemensamt för flera av dessa nya förlag är att grundarna sedan tidigare har haft mångårig erfarenhet av bokutgivning, antingen som författare, förlagsredaktörer eller förläggare, och därmed kunnat etablera förlaget relativt snabbt som en stark aktör på fältet trots en begränsad utgivning kvantitativt sett. Det gäller förlag som Kabusa, Gilla Böcker och X-publishing, vilka bland annat har givit ut prisbelönda böcker. Augustpriset i barn- och ungdomsbokskategorin tilldelades 2009 respektive 2010 X-publishings *Skriv om och om igen* av Ylva Karlsson, Katarina Kuick, Sara Lundberg och Lilian Bäckman, respektive Gilla Böckers *Här ligger jag och blöder* av Jenny Jägerfeld. Den senare hörde till det då alldeles nystartade förlagets första utgivna titlar. Vidare gav Kabusa 2010 ut *Ankomsten* (*The Arrival*, 2006) av Shaun Tan som året efter tilldelades världens största barn- och ungdomslitterära pris, Astrid Lindgren Memorial Award (ALMA).

Även flera vuxenboksförlag har under 2000-talet givit sig in på området och grundat särskilda förlag eller skapat imprints för utgivning av barn- och ungdomslitteratur. Tre exempel är Tranan, Bladstaden och Piratförlaget, som ger ut litteratur för barn och unga under namnen Trasten (startår 2006), Bladslottet (2010) och Lilla Piratförlaget (2011). Även ett sedan länge etablerat vuxenboksförlag som Daidalos, grundat 1982, började under perioden att

ge ut litteratur för barn och ungdom, huvudsakligen översatta bilderböcker med allåldersprägel av uppmärksammade nordiska författare och bilderbokskonstnärer som danska Oscar K. och Dorte Karrebæk (*Idiot!*, 2010; *Lägret*, 2011) och norska Gro Dahle och Svein Nyhus (*Snäll*, 2008; *Den arge*, 2009; *Roy*, 2009; *God natt, natt*, 2010).

Betydligt färre barn- och ungdomsboksförlag med reguljär utgivning har lämnat bokmarknaden under perioden. Ett exempel är dock Eriksson & Lindgren, som grundades 1989 och köptes upp av Norstedts Förlagsgrupp 2006. Utgivning under förlagsnamnet upphörde 2009, efter att Norstedts Förlagsgrupp tagit beslutet att upphöra med sju av koncernens förlagsnamn och samla utgivningen under namnen Norstedts och Rabén & Sjögren (Söderling 2008).

I denna omstrukturering försvann även förlagsnamnet Tiden, ett anrikt förlag grundat 1912 som förvärvades av Rabén & Sjögren 1992 och uppgick i Norstedts Förlagsgrupp när Norstedts fusionerades med Rabénförlagen 1998. Tiden hade givit ut litteratur för barn och unga sedan 1950-talet, bland annat de storsäljande Harry Potter-böckerna.

Ett tredje exempel på ett förlag som både har etablerats och försvunnit under 2000-talet är Mangismo, ett förlag med säte i Danmark som specialiserade sig på utgivning av översatta japanska och koreanska serier (manga respektive manhwa) i Danmark, Norge och Sverige. Utgivning under förlagsnamnet pågick endast några år, 2005–2007, och övertogs efter förlagets konkurs av andra förlag, i Sverige av Egmont Kärnan.

De fyra stora: Bonnier Carlsen, B. Wahlströms, Egmont Kärnan och Rabén & Sjögren

Om man fäster blicken på de mindre förlagen har det barnlitterära förlagslandskapet alltså vidgats, men i toppen finns alltjämt ett fåtal förlag som har dominerat utgivningen sedan lång tid tillbaka. B. Wahlströms, Rabén & Sjögren och Bonniers var de tre största utgivarna av barn- och ungdomslitteratur under 1950-talet och fortfarande ett par decennier senare. Under perioden 1966–1975 var den fjärde största utgivaren Carlsen/if (Mählqvist 1977, s. 73; Tellgren 1982, s. 47).

Sbi:s statistik visar att dessa förlag fortfarande dominerar utgivningen kvantitativt sett. De största aktörerna har de senaste fem

åren varit, utan inbördes ordning då den har varierat år från år, Bonnier Carlsen, B. Wahlströms, Egmont Kärnan och Rabén & Sjögren. Situationen för marknads största aktörer har således länge varit och är fortfarande stabil, även om de under 2009 och 2010 förlorade i marknadsandelar till mindre förlag (se tabell 3).²

Koncentration och specialisering

De tydligaste tendenserna hos de större förlag och förlagskoncerner som sedan länge har dominerat marknaden, är att de flesta har gått från att ge ut både vuxen- och barnlitteratur till att samla sin barn- och ungdomsboksutgivning på särskilda förlag eller imprints. Gamla, etablerade förlag gav tidigare ofta ut både barn- och vuxenlitteratur, men i och med bokmarknadens expansion har vi de senaste decennierna sett en tydlig uppdelning och specialisering.

De två största, allmänutgivande förlagen med så kallad kvalitetsutgivning, Bonniers och Norstedts, gav längre tillbaka ut såväl barn- som vuxenlitteratur, men båda har efter åtskilliga uppköp, bolagsfusioner och sammanslagningar samlat sin utgivning av barn- och ungdomslitteratur till Bonnier Carlsen respektive Rabén & Sjögren, som i dag är de största utgivarna av så kallad kvalitetslitteratur för barn och ungdomar. Rabén & Sjögren började en gång i tiden som ett allmänutgivande förlag och övergick till att enbart ge ut barn- och ungdomslitteratur först 1993.

Även B. Wahlströms, som 2011 firade sitt 100-årsjubileum, startade som utgivare av litteratur för vuxna. B. Wahlströms och Egmont Kärnan är de största utgivarna av det vi brukar kalla populär- eller massmarknadslitteratur inom den barn- och ungdomslitterära sektorn. Distinktionen mellan kvalitets- och massmarknadsutgivning har dock alltmer förlorat sin relevans inom området.

Utvecklingen mot en koncentration av utgivningen till ett fåtal stora aktörer – förlagskoncerner som köper upp mindre och medelstora förlag och sedan samlar dem under ett fåtal förlagsnamn –

---

² Dessvärre börjar Sbi inte förrän 2006 att redogöra för förlagsfördelning i sin statistik, och då endast den procentuella fördelningen och inte antalet titlar per förlag. Vad som ändå går att utläsa är att de fyra största utgivarna varje år under femårsperioden 2006–2010 (Bonnier Carlsen, B. Wahlströms, Egmont Kärnan, Rabén & Sjögren och år 2006 Damm förlag) först ökade sin andel av utgivningen från 48 procent år 2006 till 51 och 52 procent de två nästföljande åren, innan den minskade avsevärt till 42 procent både 2009 och 2010 (tabell 3).

samt ett ökat antal mindre aktörer, följer den utveckling som förläggare Per I. Gedin angav som kännetecknande för branschen i stort decennierna efter förlagskrisen. Gedin såg i sin analys av den svenska bokmarknaden en ökad polarisering mellan stora förlag som ingick i mediekonglomerat och små förlag som specialiserade sig inom områden som de stora förlagen inte ansåg tillräckligt lönsamma (Gedin 1997, se t.ex. s. 248–249). Utgivningen av barn- och ungdomslitteratur uppvisar, framför allt under det senaste decenniet, en liknande utveckling, men de senaste åren är det alltså småförlagen som har tagit marknadsandelar från de stora.

Tabell 3 Andelen titlar i procent fördelad på förlag 2006–2010

	2006	2007	2008	2009	2010
Bonnier Carlsen/Bonnierförlagen	18	15	13	12	12
B. Wahlströms	10	9	12	10	9
Damm	10	-	-	-	-
Egmont Kärnan/Egmontförlagen	-	17	19	10	8
Rabén & Sjögren	10	10	8	10	13
Övriga förlag, med fler än 5 titlar	40	38	35	46	41
Förlag med 1–5 titlar	12	11	13	12	17
Totalt	100	100	100	100	100

Källa: Svenska barnboksinstitutet (Sbi dokumentation).

Anm.: Förlag som har mer än 6 procent av de utgivna titlarna redovisas separat i tabellen. De förlag som har 6 procent eller mindre, men en utgivning om fler än fem titlar, räknas samman i posten Övriga förlag.

Privatdetektiver, japanska seriefigurer och vampyrer: trender i utgivningen

Sbi har sedan 1993 kartlagt olika trender och utvecklingstendenser i utgivningen, och på senare år har institutet i flera av sina årliga bokprovningar poängterat den över lag höga kvaliteten på svensk barn- och ungdomslitteratur. Då utgivningen är så stor och varierad är det omöjligt att på detta begränsade utrymme göra annat än att skrapa på ytan när det gäller tendenser. För fördjupning hänvisas den intresserade till dokumentationen på Sbi:s webbplats, från vilken statistik och vissa faktauppgifter i detta avsnitt är hämtade.³

³ För att inte tynga framställningen i detta avsnitt med referenser hänvisas i löpande text endast till citat. I övrigt hänvisas direkt till bokprovningarna på Sbi:s webbsida (se Sbi dokumentation).

Vid en analys av Sbi:s årliga genomgångar framgår att den stora ökningen i utgivningen under perioden 2001–2010 kan härledas till vissa specifika litteraturkategorier: bilderböcker, kapitelböcker (litteratur för åldrarna 6–9 år), ungdomsböcker och tecknade serier. När det gäller exempelvis mellanåldersböcker (litteratur för åldrarna 9–12 år) och fackböcker är det däremot svårt att utläsa någon klar trend åt ena eller andra hållet (se tabell 4).

Utgivningen av bilderböcker har ökat med närmare 50 procent under perioden 2001–2010. En inte avgörande, men bidragande orsak till ökningen är att det under perioden har etablerats flera små förlag som huvudsakligen har satsat på just bilderböcker. En trend inom denna utgivning, som även gäller för småbarns- och faktaboksutgivningen, är ett experimenterande med bilderboken som fysisk bok. Det finns åtskilliga exempel på hur bilderboken blir något mer än bara pappersbok för att öka interaktiviteten: böcker med taktila inslag och/eller ljudknappar, tygböcker, böcker som är både bok och leksak, faktaböcker med mekaniska funktioner.

Även utgivningen av kapitelböcker har ökat under decenniet. Tidigare framfördes kritik mot bristen av litteratur för barn i åldrarna 6–9 år, men under 2000-talet har denna utgivning mer än fördubblats (se tabell 4). Läsna lättböcker och andra verk för nybörjarläsare och lässvaga barn och unga har blivit avsevärt fler, ett svar på det faktum att läsförståelsen och läsintresset har minskat (Olevik 2008). En annan viktig orsak till ökningen av kapitelböcker är decenniets andra stora boom, deckarna.

LasseMaja i tusental: deckarboomen

Deckarintresset slog igenom på bred front inom barn- och ungdomslitteraturen under 2000-talet. Enligt Sbi utkom 21 deckare för barn och unga år 2000, sex år senare var antalet uppe i 75, och det är framför allt de svenska originalen som har blivit fler. I hög grad är det i litteratur för mellanåldern som deckarna frodas, men ökningen är stor även bland kapitelböckerna.

De kanske mest populära deckargåtorna för nybörjarläsarna har varit och är Martin Widmarks och Helena Willis bokserie om LasseMajas detektivbyrå, som har sålt i flera miljoner exemplar. Som ett mått på dess popularitet kan nämnas att förstaupplagan av *Sjukhusmysteriet* (2010), del 19 av bokseriens i skrivande stund 20

delar, trycktes i 75 000 exemplar (Bonnierförlagen 2010). Möjligen har framgångarna för bokserier som LasseMaja resulterat i en något ensidig satsning på nybörjarläsarna. Det som under senare år framför allt har efterlysts i Sbi:s genomgångar av utgivningen för dessa åldrar, är vad de kallar för den episka barnromanen, alltså högläsningsböcker.

Läsa och teckna Dragonball: mangaboomen

Den enskilda trend som har fått störst genomslag i utgivningen kvantitativt sett är den ovan nämnda mangaboomen, utgivningen av japanska och senare även koreanska serier, ofta publicerade i omfattande bokserier, till exempel Dragonball (42 delar), Naruto (54 delar) och One Piece (64 delar). Denna utgivning står för den i särklass största förändringen inom en enskild litteraturkategori under perioden. Utgivningen av tecknade serier ökade med över 400 procent på bara fem år 2002–2006 (se tabell 4), och nästan hela ökningen berodde på mangautgivningen. Till exempel 2006 konstaterade Sbi att 94 procent av utgivningen av tecknade serier var manga. Trenden satte även spår i fackboksutgivningen, framför allt i form av böcker om hur man tecknar manga.

Lika snabbt som den kom var trenden dock över. En första nedgång kom 2007 och berodde främst på att förlaget Mangismo gick i konkurs. Utgivningen sjönk sedan snabbt med 65 procent på endast två år, från 2008 till 2010 (se tabell 4). I dag är det få förlag som ger ut manga. En del, till exempel Egmont Kärnan, avslutade utgivningen av långa serier mitt i på grund av bristande försäljning. De japanska serierna dröjer dock kvar i andra former. Den karaktäristiska tecknarstilen har anammats av flera svenska serie-tecknare, så kallad pseudomanga eller svensk manga.

Harry Potter och Twilight: fantasyllitteraturen

Deckare och manga hör till de genrer som expanderade mest under 2000-talet, och det är den stora minskningen av utgivningen av japanska serier som ensam står för lejonparten av minskningen av barn- och ungdomsboksutgivningen totalt 2009 och 2010. Andra genrer inom vilka utgivningen var omfattande är exempelvis

hästböcker och fantasy, inte minst inom kapitelboks- och mellanåldersutgivningen.

I bokprovningen för 2004 talade Sbi om Harry Potter-effekten för att illustrera hur fantasyutgivningen i Sverige påverkades av framgångarna med J. K. Rowlings heptalogi om den unge trollkarlen, i Sverige utgiven 1999–2007. På senare år har inom denna genre särskilt verk med skräck- och vampyrtematik gjort sig gällande, inte minst Stephenie Meyers internationellt storsäljande Twilight-svit, vars första del *Om jag kunde drömma* utkom på svenska 2006.

Idyllfobi och dystopi: ungdomslitteratur och unga vuxna

Ungdomsböckerna har under decenniet ökat med 35 procent (se tabell 4). En bidragande orsak är det ökade antalet verk som befinner sig i gränslandet mellan ungdomsbok och vuxenbok. Denna kategori, som går under beteckningen ”unga vuxna”, hade 2004 blivit så etablerad att Sbi talade om den som en ny genre. Flera nya förlag, som X-publishing och Gilla Böcker, har satsat särskilt på denna typ av litteratur.

Inom ungdomslitteraturen har allvarliga och tunga ämnen länge dominerat. I bokprovningen 1999 konstaterade Sbi att ”90-talets idyllfobi fortfarande tycks råda” (Sbi 2000, s. 2). Denna trend höll alltjämt i sig när det var dags att summera 2010. Ämnen som samhälls- och integrationsproblem, våld, dysfunktionella familjer, missbruk, mobbning, självmord och död behandlas i ungdomsromanerna, men ju längre fram man kommer under decenniet desto tydligare blir det att de svåra ämnena också går ner i åldrarna och blir allt vanligare i mellanåldersböckerna.

Dystopiska skildringar om miljökatastrofer eller livet efter dem tillhör de tunga ämnen som på senare år har varit vanligt förekommande i ungdomslitteraturen, men klimatförändringarna sätter också spår i litteratur för yngre barn. Åtskilliga verk, både skön- och facklitterära, handlar på olika sätt om naturen och vårt förhållande till den.

Tabell 4 Utgivningen av barn- och ungdomslitteratur i Sverige fördelad på litteraturkategorier, 2001–2010

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Bilderböcker	423	312	379	384	424	408	546	522	611	603
Kapitelböcker	-	97	125	132	147	143	185	234	253	221
Mellanåldersböcker	*294	259	237	287	271	293	292	277	268	237
Ungdomsböcker	196	210	244	253	257	237	259	261	239	264
Fakta (inkl. pyssel)	160	169	198	182	174	143	178	257	165	186
Sagor	13	20	29	28	13	19	32	17	28	36
Poesi	5	5	6	8	10	3	6	7	5	8
Tecknade serier	59	56	69	82	149	238	155	222	160	77
Sångböcker	2	4	3	11	4	6	2	7	2	10
Samlingar	12	19	20	28	14	25	24	16	19	21
Dramatik	-	-	-	-	-	-	1	1	0	0
Övriga	13	57	-	-	-	-	-	-	-	-
Antal titlar totalt	1177	1208	1310	1395	1463	1515	1680	1821	1750	1663
Förstaupplagor (%)	79	74	74	75	73	79	80	87	85	83

Källa: Svenska barnboksintitutet (Sbi dokumentation).

* Både kapitelböcker och mellanåldersböcker ingår i siffran för 2001.

Världen i Sverige: översättningar och mångfald

Under första halvan av 1900-talet utgavs fler svenska original än översättningar inom den svenska barn- och ungdomsboksutgivningen. Andelen svenska original var cirka 60 procent, men minskade efterhand och 1975 var rollerna ombytta (Tellberg 1982, s. 71). Under 2000-talet har översättningarna i stort sett genomgående varit fler än de svenska originalen. För första gången sedan 2003 kom det år 2010 ut fler svenska barn- och ungdomsböcker än översatta (se tabell 5).

Den absoluta majoriteten av dessa översättningar kommer från engelskan och det har i debatten länge funnits en kritik mot den likriktning som den stora andelen översättningar från engelskan medför, liksom mot bristen på översättningar från mindre språkområden. Under perioden 2001–2010 finns få tecken som pekar på att läget nämnvärt skulle ha förändrats.

De vanligaste översättningsspråken: engelska och japanska

Som tabell 6 visar är den barn- och ungdomslitteratur vars originalspråk är engelska i stor majoritet bland de förstagångsutgivna översatta titlarna under hela perioden, även om dominansen minskar från klart över 70 procent de första fyra åren, till omkring eller till och med under 60 procent. Orsaken till minskningen under decenniets mitt är ökningen av titlar från japanska och koreanska.

I och med mangaboomen blev japanska det näst största originalspråket under perioden. Dess förekomst bland de förstagångsutgivna titlarna tiodubblades mellan 2001 och 2006. Två år senare påbörjades dock en lika hastig minskning, orsakad av det ovan nämnda minskade intresset för japanska serier. Eftersom mangaboomen ledde till att vissa förlag även började ge ut koreanska serier, dök detta språk upp med hela 18 titlar 2005 från att tidigare inte ha varit representerat i utgivningen över huvud taget (se tabell 6). Med mangautgivningens minskning ökade engelskans dominans återigen till närmare 70 procent 2010.

Mångfald och språk

Som tabell 6 visar förekom det utöver japanska och koreanska mycket få översättningar från utomeuropeiska språk i utgivningen 2001–2010. Världens mest talade språk, kinesiska, finns till exempel inte alls med. Ett par titlar på vietnamesiska är de enda som utöver japanska och koreanska representerar språken i östra Asien. Afrikansk litteratur skriven på framför allt franska och engelska finns emellertid med i statistiken.⁴

Större europeiska språk som franska, nederländska och tyska samt de skandinaviska språken danska och norska är efter engelska och japanska de mest representerade. Övriga nordiska språk översätts det däremot mycket lite från, allra minst från isländska men även översättningar från finska är relativt få, även om de har ökat något de senaste åren i förhållande till decenniets början (se tabell 6). Värt att notera när det gäller utgivning i Finland är emellertid att den finlandssvenska litteraturen inte finns med i den svenska statistiken. De finlandssvenska förlagen Söderströms och Schildts, som gick samman 2011, utger sedan länge svenskspråkig barn- och

---

⁴ Utgivningen av barnlitteratur i Afrika sker framför allt på de officiella språken, vilka i nästan alla afrikanska länder är språk som har sitt ursprung utanför kontinenten, i de flesta fall franska eller engelska. Många av de ursprungliga afrikanska språken saknar skriftspråk.

ungdomslitteratur. Dessa verk uppmärksammas och recenserar ibland även i Sverige, och även om de inte når någon större spridning via den traditionella bokhandeln har de numera ökade möjligheter att ta sig över Bottniska viken genom nätbokhandlarna.

Om vi bortser från svenska författares och illustratörers verk översatta till andra språk och utgivna i Sverige, samt översatta verk där originalspråk inte finns angivet, förekommer i Sbi:s statistik förstagångsutgivna översättningar från sammanlagt 26 språk, varav den stora majoriteten är europeiska. Eftersom samma språk många gånger talas i flera länder finns förstås fler kulturer än så representerade, men med tanke på att det just är mindre och utomeuropeiska språkområden som saknas kan man inte tala om mångfald i detta avseende i någon större utsträckning. Endast sju språk – danska, engelska, franska, japanska, nederländska, norska och tyska – finns genomgående representerade i utgivningen varje år under decenniet, och hela tio språk är under decenniet endast representerade med en eller två titlar (se tabell 6). Trots ökat litteraturstöd, vilket ”för att främja mångsidighet” ska ta ”särskild hänsyn till geografisk, kulturell och språklig spridning” (Kulturrådet 2011), har alltså representationen av världens språk inte blivit bättre i den svenska utgivningen.

Det inflöde av litteratur från små språkområden som ändå existerar står ofta mindre, specialiserade förlag för. Trasten har haft stor betydelse för publiceringen av världslitteratur, Berghs förlag har en hög andel litteratur från Nederländerna och Tyskland, Förlaget Hjulet har framför allt givit ut bilderböcker från Afrika, och exempelvis Daidalos och Kabusa har satsat på litteratur från nordiska grannländer. Det lilla förlaget Fimafeng strävar efter att ge ut böcker i samtryck på upp till nio olika språk i Norden, inklusive minoritetsspråk. För att lyfta fram och introducera världslitteratur för barn och unga har också nätverket Den hemliga trädgården (bestående av IBBY Sverige, Internationella biblioteket, Svensk Biblioteks förening och Världsbiblioteket) varit av betydelse.

Mångfald och innehåll

Mångfald kan betyda mycket och antalet översättningar från ett visst språkområde säger inte nödvändigtvis något om den faktiska mångfalden i utgivningen. För att komma åt frågeställningar av det slaget krävs ett betraktande av verkens innehåll, och en viktig fråga

inom bilderboksutgivningen under perioden har varit just bristen på mångfald.

I bokprovningen 2002 noterade Sbi en avsaknad av ett multi-etniskt perspektiv i bilderböckerna, medan däremot flera av ungdomsböckerna berörde kulturkrockar och hedersfrågor. Redan året efter tyckte sig dock Sbi se en liten förändring. 2006 såg Sbi ”relativt många böcker från och om andra kulturer” (Sbi 2007, s. 4) och åren därefter hade antalet ökat tillräckligt för att temat skulle behandlas under egna rubriker, som ”Mångkultur” 2007 och ”Etnisk mångfald” 2010 (Sbi 2008, s. 4; Sbi 2011, s. 5). Trots koncentration till vissa språk när det gäller översättningarna syns alltså mångfalden allt mer i utgivningen, vilket indikerar att litteraturstödets fokus på mångfald ändå kan ha haft viss betydelse.

Mångfald relaterad till annat än etniskt ursprung är också något som syns allt oftare. 2007 konstaterade Sbi att normativitet och konventioner ifrågasätts i allt fler bilderböcker, till exempel Pija Lindenbaums *Kenta och barbisarna* (Rabén & Sjögren) där traditionell manlighet ifrågasätts när en pojke föredrar rosa klänningar och lek med barbiedockor framför att spela fotboll. Året efter pekade Sbi på ett ökat antal skildringar av andra familjebildningar än den traditionella kärnfamiljen.

Dessa perspektiv ligger i tiden och har de senaste åren tagit sig uttryck i att flera nya förlag har etablerats med inriktning på just genusfrågor och normativitet. Vilda förlag, Olika förlag och Vombat har nischat sig mot att verka för jämställdhet, positiva genusmönster, mångfald och demokrati, vilket är en bidragande orsak till att frågor kring normativitet har framträtt tydligare i utgivningen.

Tabell 5 Utgivningen av barn- och ungdomslitteratur i Sverige fördelad på svenska original och översättningar, 2001–2010

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Svenska original	508	584	673	700	671	638	803	711	768	837
Översättningar	674	622	653	712	822	877	877	1110	982	826
Totalt	1182	1206	1326	1412	1493	1515	1680	1821	1750	1663

Källa: Svenska barnboksinstitutet (Sbi dokumentation).

Tabell 6 Antalet översatta förstautgåvor fördelade på originalspråk, 2001–2010

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Totalt
Danska	32	20	12	31	25	20	34	43	35	42	294
Engelska	411	385	370	426	406	429	485	670	559	500	4641
Estniska	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Finska	4	-	1	2	6	2	4	5	5	9	38
Franska	25	12	25	19	37	19	32	37	39	21	266
Grekiska	-	-	-	-	1	-	4	-	-	-	5
Hebreiska	1*	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2
Inuit	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2
Isländska	-	2	2	1	-	1	1	-	1	-	8
Italienska	-	-	4	8	9	3	8	1	6	7	46
Japanska	13	11	22	33	70	130	68	128	68	17	560
Koreanska	-	-	-	-	18	26	20	9	-	-	73
Litauiska	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Nederlän.	11	17	17	11	13	10	11	17	14	25	146
Norska	13	19	19	22	16	30	21	32	58	31	261
Polska	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	2
Portugis.	-	1	-	1	1	-	-	4	1	2	10
Ryska	-	1	-	-	-	-	-	2	-	1	4
Serbiska	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Slovenska	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Spanska	4	1	1	1	2	-	1	3	7	6	26
Svenska**	-	-	-	-	-	19	22	31	47	16	135
Tjeckiska	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Turkmen.	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2
Tyska	29	17	31	26	22	34	39	35	32	34	299
Ungerska	-	-	-	-	-	-	1	1	-	3	5
Vietnames.	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	2
Upp. saknas	-	-	-	-	-	9	5	10	31	13	68
Summa	543	486	506	583	626	735	758	1028	905	730	6900

Källa: Svenska barnboksintitutet (Sbi dokumentation).

* I detta fall hebreiska/engelska.

** Svenska författares och illustratörers verk översatta till andra språk och utgivna i Sverige.

E-böcker och appar: den framtida barn- och ungdomslitteraturen

Digitaliseringen har skapat nya möjligheter för förlagen att nå ut med sina produkter, men då e-utgivningen är i sin linda finns ännu inget regelverk för lagring. KB väntar på att e-plikt ska införas och Sbi lagrar av ekonomiska och praktiska skäl inte detta material. Det är därför svårt att uttala sig om storleken på denna utgivning.

Inom den svenska barn- och ungdomsboksutgivningen kom de första e-böckerna år 2000 och de första apparna för iPhone och iPad år 2010. Enligt Nationalbibliografin, som alltså kan ha luckor när det gäller detta material, har 185 e-böcker givits ut mellan 2000 och 2010 (se tabell 7). Även om utgivningen för 2011 i skrivande stund inte listas där pekar information i förlagsreklam och förlagskataloger på att 2011 och 2012 medför en ökning. Utgivningen av e-böcker har än så länge huvudsakligen koncentrerats till böcker innehållande text, medan bilderböcker och bilderboksgestalter når ut digitalt i större utsträckning genom appar. De senare har ofta olika typer av pyssel- och spelfunktioner.

E-bok+, bloggromaner och interaktivitet

En nyhet som vi sannolikt kommer att se mer av framöver är så kallade *enhanced e-books*, på svenska kallat e-bok+ eller e-bok extra, en digital multimediasversion av den tryckta boken som läses i till exempel en dator eller på en läsplatta (Brandel 2011). Den första e-boken+ som gavs ut i Sverige var Sara Ohlssons ungdomsroman *Jag är tyvärr död och kan inte komma till skolan idag* (Gilla Böcker), utgiven våren 2011 med klickbar extrainformation om romangestalter, ljudillustrationer och länkar till exempelvis Spotifylistor.

Digitaliseringen påverkar också innehållet i böckerna. Mer information om verket, och sådant som är relaterat till verket, samlas ofta på en officiell webbsida och det har blivit vanligare att berättelser och gestalter på detta sätt lever vidare och utvecklas utanför den tryckta boken. Kommande romaner kan också publiceras som exempelvis blogginlägg på internet innan resultatet blir en tryckt bok.

Ett exempel på denna utveckling utgör *Under trottoaren* av Pernilla Glaser (Bonnier Carlsen, 2011), en ungdomsroman som publicerades löpande som blogg före publiceringen i bokform.

Bloggen hade interaktiva funktioner där läsaren uppmanades att välja hur berättelsen skulle fortsätta genom ett antal val. Genom detta, samt genom möjligheten att mejla in bilder och idéer till författaren, fick läsarna möjlighet att påverka innehållet i den sedermera tryckta boken. Läsarna fick också rösta fram bokomslaget. På bloggen fanns bonusmaterial om romanens gestalter, länkar, tävlingar med mera. Även denna typ av verk, som existerar på olika sätt i olika format innanför och utanför bokpärmar, kommer vi sannolikt att se betydligt mer av framöver.

Tabell 7 Utgivningen av e-böcker för barn- och ungdom i Sverige 2000–2010

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Antal titlar	5	14	27	26	49	11	6	7	6	16	18

Källa: Kungl. biblioteket, Nationalbibliografen (http://libris.kb.se/form_extended.jsp?f=nb).

Fler titlar, mindre upplagor: några ord om bokförsäljningen

Den totala försäljningen av barn- och ungdomslitteratur i Sverige är med rådande materialläge inte möjlig att fastställa. Den som är intresserad av siffror över bokförsäljningen är hänvisad till SvF:s branschstatistik, vilken dock endast presenterar uppgifter från medlemsförlagen. Dessa skiftar i antal år från år och har minskat avsevärt under det senaste decenniet (1998 var antalet förlag 82, 2006 var de 69 och 2010 endast 53). Ett ökat antal aktörer i branschen, i kombination med ett minskat antal medlemmar, gör att föreningens statistik numera endast täcker cirka hälften av den totala bokförsäljningen i Sverige. SvF uppskattade 2008 att det såldes omkring 80 miljoner volymer i Sverige varje år och föreningens statistik omfattade cirka 40 miljoner (SvF 2009, s. 2).

Inom det barn- och ungdomslitterära området inkluderar föreningens statistik uppgifter från samtliga större förlag förutom Egmont Kärnan, samt några mindre och medelstora förlag som Alfabet, Berghs och Opal, men däremot inga småförlag och inga av de nya förlag som har etablerats under 2000-talet. Dessa är i stället knutna till Nordiska oberoende förlags förening (NOFF), en intresseförening för mindre och medelstora förlag i Norden som dock inte tar fram någon statistik över medlemmarnas utgivning och försäljning.

Den utgivning av barn- och ungdomslitteratur som sker på andra förlag än de som är medlemmar i SvF är därmed långtifrån försumbar. En jämförelse mellan antalet utgivna titlar under rekordåret 2008 visar exempelvis att SvF:s medlemmar gav ut 1 006 titlar, medan Sbi redovisar 1 821 titlar. SvF:s statistik täcker alltså detta år endast 55 procent av utgivningen (se tabell 1 och 8). Att komplettera SvF:s statistik med uppgifter från bokmarknadens övriga aktörer är av största vikt för att få en mer heltäckande bild av försäljningen av barn- och ungdomsböcker i Sverige, men eftersom detta inte har kunnat göras inom ramen för denna artikel presenteras här endast några hypoteser och tendenser utifrån föreningens statistik.

Det senaste decenniet har försäljningen av barn- och ungdomslitteratur i genomsnitt stått för 16 procent av försäljningen enligt SvF (SvF 2011, s. 10). Som ovan nämnts sänktes den svenska bokmomsen 2002, vilket fick positiva effekter på försäljningen av böcker generellt. Medlemsförlagens intäkter var 2007 större än någonsin, men därefter inträdde en successiv minskning, vilket året efter också reflekteras i minskningen av antalet utgivna titlar barn- och ungdomslitteratur (SvF 2011, s. 3 och 10). För medlemsförlagen toppade emellertid försäljningen av barn- och ungdomslitteratur redan 2004 (se tabell 8).

Sett till antalet utgivna titlar följer SvF:s förlag i stort den totala utvecklingen inom området under decenniet (se tabell 1 och 8). Då en så hög andel av utgivningen av barn- och ungdomslitteratur återfinns utanför SvF:s statistik är det omöjligt att säga om den successiva minskningen i försäljning och tryckta volymer efter 2004 gäller för hela branschen eller bara de större aktörerna. Siffrorna visar emellertid att både tryckta och sålda volymer per titel minskar efter 2004–2005 (se tabell 8), vilket indikerar att den ökade konkurrensen på barnboksmarknaden tvingar de större aktörerna att hålla utgivningen av antalet titlar uppe, men med följderna att upplagorna blir mindre. Det är ännu för tidigt att säga något om mer långsiktiga konsekvenser av detta, men noteras kan att en liknande utveckling föregick 1970-talets förlagskris.

Tabell 8 Antal titlar utgivna av Svenska Förläggareföreningens medlemsförlag samt antal tryckta och sålda volymer

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Antal nya titlar	837	781	1152	1178	1102	1081	1144	1006	998
Total fakturerad försäljning (Mkr)	290,5	265,0	379,6	390,3	389,2	362,7	345,7	302,6	321,3
Antal tryckta volymer (1000-tal)	6269	4905	7271	8115	7280	6920	6819	5859	5761
Antal tryckta volymer per titel (1000-tal)	7,5	6,3	6,3	6,9	6,3	6,4	6,0	5,8	5,8
Antal sålda volymer (1000-tal)	3987	3318	4506	4863	4725	4436	4506	3567	3520
Antal sålda volymer per titel (1000-tal)	4,8	4,2	3,9	4,1	4,3	4,1	3,9	3,5	3,5

Källa: Svenska Förläggareföreningens branschstatistik (<http://forlaggare.se/bokbranschen-i-siffror/branschstatistik>).

Anm. Upplägget i branschstatistiken har ändrats mellan 2009 och 2010, vilket gör att siffrorna för dessa år inte är jämförbara (SvF 2011, s. 4). Därför redovisas här endast siffror till och med 2009.

Sammanfattning och slutsatser

Som genomgången ovan visar var utgivningen av barn- och ungdomslitteratur under perioden 2001–2010 större än den någonsin tidigare hade varit. Orsakerna till den rekordstora utgivningen står att finna i ett ökat antal utgivare samt en ökad utgivning inom vissa litteraturkategorier och genrer, som deckare, fantasy och japanska serier. En närmare analys av totalsiffrorna för decenniet visar att det framför allt är mangaboomen som är orsaken till den utgivningspuckel som vi ser i mitten och slutet av perioden. De bakomliggande orsakerna till ökningen i övrigt är med största sannolikhet sänkningen av den svenska bokmomsen 2002 samt ett ökat litteraturstöd till böcker för barn och unga.

Före mangans intåg var engelskan i stark dominans bland översättningarna, ett förhållande som länge har kritiserats. Men även om japanskan i och med mangaboomen blev det näst största översättningsspråket påverkades fördelningen mellan originalspråken inte nämnvärt; översättningarna från andra utomeuropeiska språk var alltså få. När utgivningen av japanska serier minskade markant under slutet av decenniet ökade dessutom engelskans dominans återigen och det finns all anledning att misstänka att den kommer att stärkas ytterligare i takt med att mangan går tillbaka.

Det litteraturstöd som särskilt ska beakta mångfalden i utgivningen och den geografiska, kulturella och språkliga spridningen, har uppenbarligen inte räckt till för att representationen av världens språk skulle bli bättre, trots att stödet ökade under 2000-talet. Men även om stödet inte har medfört översättningar från fler språk kan dock en ökad mångfald skönjas på ett innehållsligt plan. Framför allt bilderboksutgivningen har mer och mer kännetecknats av etnisk och kulturell mångfald samt ett ifrågasättande av normer och konventioner.

En av de stora nyheterna och förändringarna under decenniet var e-utgivningen, som i någon mån ringar in decenniet i och med att den första e-boken för barn och unga kom år 2000 och de första apparna för iPhone och iPad år 2010. E-utgivningen har fört med sig nya sätt att publicera och läsa litteratur, med ökad interaktivitet genom nya format som e-bok+ och bloggromaner. En annan viktig förändring i utgivningen är att läsa lätt-litteratur för nybörjarläsare och lässvaga barn och unga har ökat markant, en konsekvens av att läsförståelsen och läsintresset bland barn och unga har minskat.

Även om det barnlitterära förlagslandskapet har vidgats under decenniet finns alltjämt ett fåtal förlag i toppen, som har dominerat utgivningen kvantitativt sett sedan lång tid tillbaka: Bonnier Carlsen, B. Wahlströms, Egmont Kärnan och Rabén & Sjögren. Deras position på marknaden är stabil, men noteras kan att de under 2009 och 2010 förlorade i marknadsandelar till mindre förlag. Faktorer som sänkningen av bokmomsen och det ökade litteraturstödet gjorde det attraktivt att etablera nya förlag under decenniet, vilket har lett till en ökad konkurrens på barnboksmarknaden som har tvingat de större aktörerna att hålla utgivningen av antalet titlar uppe, men med följderna att upplagorna och försäljningen per titel blir mindre. De långsiktiga konsekvenserna av detta är det svårt att bedöma i dagsläget och med rådande statistik, men det är värt att notera att en liknande utveckling föregick 1970-talets förlagskris.

Referenser

- Bonnierförlagen (2010). "LasseMaja hjälper Barncancerfonden", pressrelease 18 november. <http://www.bonnierforlagen.se/Nyhetsarkiv/2010/LasseMaja-hjalper-Barncancerfonden>.
- Brandel, Tobias (2011). "E-bok+ går runt Apples hårda censur". *Svenska Dagbladet*, 3 april 2011.
- Carlsson, Ulla (red.) (2011). *Nordicom-Sveriges Mediebarometer 2010*. MedieNotiser nr 1. Göteborg: Nordicom.
- Carlsson, Ulla & Ulrika Facht (red.) (2010). *Mediesverige 2010: Statistik och analys*. Göteborg: Nordicom.
- Gedin, Per (1997). *Litteraturen i verkligheten: Om bokmarknadens historia och framtid*. Stockholm: Rabén Prisma.
- Deswar, Alan, Avdelningen för administration, Statens kulturråd, Stockholm, 24 januari 2012 (e-post).
- KB (2011a). Kungl. biblioteket. "Statistik över svensk bokutgivning". <http://www.kb.se/soka/Bibliografier/statistik/>.
- KB (2011b). Kungl. biblioteket. "I Nationalbibliografin redovisad utgivning (monografier)". <http://www.kb.se/dokument/Soka/Statistik2010.pdf>.
- Klingberg, Göte (1967). *Kronologisk bibliografi över barn- och ungdomslitteratur utgiven i Sverige 1591–1839*. Årsböcker i svensk undervisningshistoria 47. Stockholm: Föreningen för svensk undervisningshistoria.
- Klingberg, Göte & Ingar Bratt (1988). *Barnböcker utgivna i Sverige 1840–89: En kommenterad bibliografi*. Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet 30. Lund: Lund University Press.
- Kulturrådet (2011). Statens kulturråd. "Utgångspunkter för bedömning av litteraturstödet". <http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/Bedomning-av-litteraturstod>.
- Mählqvist, Stefan (1977). *Böcker för svenska barn 1870–1950: En kvantitativ analys av barn- och ungdomslitteratur i Sverige*. Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet 5. Stockholm: Gidlund.
- NOFF (2011). Nordiska oberoende förlags förening. <http://www.noff.se/medlemmar.asp>.
- Olevik, Josefin (2008). "Nu vill alla läsa lätt". *Dagens Nyheter*, 26 augusti 2008.
- Paulin, Lotta (2011). "'Thet vnger lærer han gammal håller': strövtåg i den äldre barnlitteraturens historia". *Barnboken – tidskrift för barnlitteraturforskning* nr 1 2011. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sbi-38>.
- Sbi dokumentation. Svenska barnboksinstitutet. "Dokumentation från Bokprovningen". <http://www.sbi.kb.se/sv/Utgivning-och-formedling/Bokprovning/Dokumentation>.
- Sbi (2000). Svenska barnboksinstitutet. "Bokprovning årgång -99". <http://www.sbi.kb.se/sv/Utgivning-och-formedling/Bokprovning/Dokumentation/>.
- Sbi (2007). Svenska barnboksinstitutet. "Brats, brott och betong: 2006 års utgivning". http://www.sbi.kb.se/Documents/Public/Bokprovning/Dokumentation/Argang_2006.pdf.

- Sbi (2008). Svenska barnboksinstitutet. "Smarta barn och vilsna vuxna: 2007 års utgivning". http://www.sbi.kb.se/Documents/Public/Bokprovning/Dokumentation/Dokumentation_Argang_2007.pdf.
- Sbi (2011). Svenska barnboksinstitutet. "Dokumentation: Årgång 2010". http://www.sbi.kb.se/Documents/Public/Bokprovning/Dokumentation/Dokumentation_Argang_2010.pdf.
- SCB (2011). Statistiska centralbyrån. "Befolkningsutveckling; födda, döda, in- och utvandring, gifta, skilda 1749–2010". http://www.scb.se/Pages/TableAndChart___26046.aspx.
- SFF (2011). Sveriges författarfond. "De mest utlånade författarna i folk- och skolbibliotek 2010". <http://www.svff.se/pdf/Topp2010.pdf>.
- SvF (2009). Svenska Förläggareföreningen. "Branschstatistik 2008". Rapport från Svenska Förläggareföreningen. <http://forlaggare.se/media/11030/svfstat2008web.pdf>.
- SvF (2011). Svenska Förläggareföreningen. "Branschstatistik 2010". Rapport från Svenska Förläggareföreningen. http://forlaggare.se/media/41030/svfstat_2010%20web.pdf.
- Söderling, Fredrik (2008). "Norstedts tar bort sju förlagsnamn". *Dagens Nyheter*, 29 november 2008.
- Tellgren, Christina (1982). *På barnens bokmarknad: Utgivningen av barn- och ungdomslitteratur i Sverige 1966–1975*. Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet 14. Stockholm: Bonniers juniorförlag.
- Warnqvist, Åsa (2007). *Poesifloden: Utgivningen av diktsamlingar i Sverige 1976–1995*. Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 54. Lund: ellerströms.
- Westin, Boel (2002). "Vad är barnlitteraturforskning?", i *Litteraturvetenskap: En inledning*. Lund: Studentlitteratur.

Appendix

Frågan som alla glömde: vem tar fram statistiken?

Utmaningar i kartläggningen av den svenska bokutgivningen

Detaljerad och heltäckande statistik är ett måste när bokutgivningen i ett land ska beskrivas. Hur många romaner, biografier eller kokböcker ges ut ett visst år? Hur har utgivningen förändrats över tid? Hur stor del av den litteratur som ges ut i Sverige är översatt, och från vilka språk? För att förstå hur stora tekniska förändringar som offsettrycket, personatorn och print-on-demand-tekniken har påverkat bokutgivningens omfattning, eller om det till exempel finns behov av statligt stöd inom särskilda områden för att främja bredd och mångfald, krävs tillförlitliga siffror.

Tidigare litteraturutredningar har åtskilliga gånger uppmärksammat behovet av en pålitlig statistik över den svenska bokutgivningen, men vad har egentligen gjorts inom området? Hur långt tillbaka finns tillförlitlig och jämförbar statistik och vilka problem uppvisar denna? Hur skulle det statistiska materialet kunna kompletteras och förbättras, och hur ser statistikläget ut inför framtiden? Det är de centrala frågorna i denna artikel.¹

Tillgänglig statistik och den löpande statistikens brister

Det tidiga svenska trycket finns samlat i en rad bibliografier.² 1866 började Svenska Bokförläggareföreningen att löpande ge ut *Svensk bok-katalog*, som successivt utökades och så småningom kom att utvecklas till Sveriges nationalbibliografi. Sedan 1906 kan denna sägas täcka i stort sett hela det svenska trycket. Uppdraget att sköta redigeringen av bibliografin övergick 1953 till Kungl. biblioteket (KB), som fortsatte att ge ut kataloger över bokutgivningen till och med 2003. Sedan dess finns Nationalbibliografin enbart i digital form som en sökbar deldata i Libris, fullständig från och med år 1976 och framåt.

---

¹ I min doktorsavhandling (Warnqvist 2007) har jag mer utförligt beskrivit och diskuterat den statistik som finns tillgänglig över svensk bokutgivning och jag hänvisar den läsare som är intresserad av fördjupning dit.

² 1800-talets utgivning finns dokumenterad i den löpande utgivningen av *Svensk bibliographi eller allmän förteckning öfver utkomna böcker, gravurer, kartor, stentryck och musikalier* (1828–1865) och den i efterhand insamlade *Svenskt boklexikon* (1861–1884) som täcker åren 1830–1865. Den följdes av *Årskatalog för svenska bokhandeln* som senare blev *Svensk bok-katalog* (se vidare Warnqvist 2007, s. 23).

Forskningen började på 1960-talet ta fram metoder för att göra historiska kartläggningar av utgivningen och konstaterade då att nationalbibliografin är det enda tänkbara materialet om man är intresserad av bokutgivningen från 1900-talets början och framåt. Inom en rad forskningsprojekt har sedan den svenska utgivningen successivt kartlagts. Statistik har tagits fram, men fortfarande finns luckor, särskilt när det gäller de senaste 40 årens bokutgivning (för en genomgång av tillgängliga studier, se Warnqvist 2007, s. 42–47 och 287–291).

Den årliga utgivningen har under denna period, särskilt under de senaste decennierna, varit så omfattande att det skulle krävas mycket stora resurser för att täppa till denna lucka, som dessutom blir större för varje år. Den årliga utgivningen har de två senaste decennierna ökat från cirka 10–12 000 registrerade publikationer per år till omkring det dubbla enligt KB.

Helt utan statistik för de senaste decennierna står vi emellertid inte. KB tar fram en löpande, årlig statistik över utgivningen, men denna är alltför översiktlig för att vara användbar i andra sammanhang än när totalsiffror för ämnesområden, publicerings- eller originalspråk behövs. Periodvis har även bristande resurser orsakat eftersläpning i KB:s registrering, vilket i sin tur leder till felaktigheter i de årligen framtagna siffrorna (se vidare nedan). Konsekvensen blir att den enda heltäckande, löpande statistik som tas fram över det svenska trycket är kortfattad och inte helt tillförlitlig.³

Bristande statistik även inom relaterade områden

Som komplement till diskussionen kan tilläggas att utgivningen inte är det enda område där statistiken är bristfällig när det gäller den svenska bokmarknaden. Även de tillgängliga siffror som finns över försäljningen av böcker är ofullständiga, eftersom branschorganisationen Svenska Förläggareföreningen (SvF), som tar fram siffror över detta i sin branschstatistik, endast redogör för medlemsförlagens utgivning.

Då antalet medlemmar i föreningen har minskat avsevärt under det senaste decenniet – 1998 var antalet förlag 82, 2006 var de 69 och 2010 endast 53 – täcker SvF:s statistik numera endast 50 procent av den totala bokförsäljningen i Sverige. SvF uppskattade 2008 att det såldes omkring 80 miljoner volymer i Sverige varje år och föreningens statistik omfattade cirka 40 miljoner (SvF 2009, s. 2). Majoriteten av de nya, mindre förlag som har grundats det senaste decenniet har i stället anslutit sig till NOFF, Nordiska oberoende förlags förening, som dock inte tar fram någon statistik över medlemsförlagens utgivning och försäljning. Konsekvensen blir att slutsatser och kulturpolitiska beslut som grundas på hur försäljningen av böcker ser ut i Sverige baseras på ett ofullständigt material.

---

³ Svenska Förläggareföreningen presenterar sedan 1973/1974 en något mer detaljerad statistik över bokutgivningen, men som nedan konstateras omfattar denna endast medlemsförlagens utgivning och ger således ingen fullständig bild av utgivningen.

Det finns även annan statistik som är relevant för att kunna belysa bokutgivningen och dess villkor som är svår att få fram. Det främsta exemplet är kanske bristen på en större studie eller redovisning av det statliga litteraturstödet. Stödet, som är ett produktionsstöd som utbetalas i efterhand till förlagen, infördes budgetåret 1975/76 i kölvattnet av det tidiga 1970-talets förlagskris. En större kartläggning av stödet med statistik över tilldelningen genomfördes 1977 (Holmström 1977), men sedan dess saknas större analyser. Statistik har presenterats i andra sammanhang, exempelvis i Kulturrådets årsrapporter och *Mediesverige 2010* (Carlsson & Facht 2010, s. 202), men det råder viss osäkerhet rörande dessa siffrors tillförlitlighet.⁴

Statistikläget för svensk barn- och ungdomslitteratur

Situationen för den löpande statistiken ser något bättre ut inom det barn- och ungdomslitterära området, huvudsakligen på grund av att det sedan 1999 finns två statistikproducenter inom området med intentionen att täcka hela utgivningen, KB och Svenska barnboksinstitutet (Sbi). Även här finns också historiska studier och bibliografier upprättade över den tidiga utgivningen. Tack vare att området har två statistikproducenter, vars siffror går att ställa mot varandra, är barn- och ungdomslitteraturen ett bra område för att mer i detalj diskutera de tillförlitlighetsproblem som den löpande framtagna statistiken bär på. Fortsättningsvis i denna artikel får därför denna statistik illustrera de generella problemen inom den svenska bokutgivningsstatistiken.

Historiska studier och tryckta bibliografier

Forskarna Göte Klingberg och Ingar Bratt har i tre bibliografier över perioden 1591–1899 samlat all litteratur utgiven i bokform i Sverige som är att betrakta som avsedd för barn och ungdom. På grund av att någon tillförlitlig nationalbibliografi inte fanns under de århundraden för vilka insamlingen gäller, hämtades materialet från en rad andra källor, som bibliografier, förlagskataloger och privata samlare (Klingberg 1967, s. 11–13; Klingberg & Bratt 1988, s. ix–x; Bratt 1996). Tack vare dessa pionjärinsatser kan vi sägas ha en god bild av utgivningens omfång fram till 1900-talet.

Under de drygt 110 år som har passerat sedan dess har utgivningen ökat markant, vilket har gjort det svårt för enskilda forskare att studera något annat än en kortare period, enskilda år inom ett längre intervall alternativt bara en viss del av utgivningen. Stefan Mählqvist valde i sin doktorsavhandling att studera utgivningen av fiktionsprosa för barn och ungdom 1870–1950 genom att excerpera materialet i nationalbibliografin vart tionde år (Mählqvist 1977). Christina Tell-

---

⁴ Vid förfrågningar till Kulturrådet inför författandet av undertecknads huvudartikel i denna antologi har det för flera år inte gått att få fram siffror som stämmer med dem som tidigare har redovisats.

gren studerade däremot hela utgivningen av barn- och ungdomslitteratur under tioårsperioden 1966–1975 (Tellgren 1982).

Då den årliga utgivningen under sistnämnda period steg från strax över 500 titlar till närmare 1 000 (Tellgren 1982, s. 24) säger det sig självt att det krävs stora forskningsprojekt för att på samma sätt kunna studera utgivningen därefter. Någon större kvantitativ studie av barn- och ungdomsboksutgivningen efter 1975 utifrån ett tillförlitligt material har heller inte genomförts. I stället har man varit hänvisad till KB:s årliga, övergripande statistik över det svenska trycket, alternativt egna sökningar i den nationalbibliografiska deldatabasen i Libris.

Kungl. bibliotekets statistik

Den av KB framtagna statistiken är problematisk så till vida att den tas fram endast några månader efter det år den täcker och därmed inte inkluderar det material som skickas in till KB efter denna tidpunkt. I gengäld inkluderas det eftersläpande materialet i kommande års statistik, men resultatet för enskilda år blir alltså felaktigt. Vissa år har KB även haft större eftersläpningar än vanligt till följd av bristande resurser. Det gäller exempelvis början av 2000-talet, men har förekommit även senare. 2007 var ett sådant år, vilket medförde att mer av 2007 års utgivning än normalt katalogiserades under 2008 (se tabell 1; Nauri 14 december 2011).

KB:s statistik har som nämnts också problemet att den inte är särskilt detaljerad. Litteratur för barn och ungdom särskiljs som egen kategori, men de enda underkategorier som utgivningen sedan bryts ner i är nya verk och nya upplagor, skönlitteratur och övrig litteratur, publiceringsspråk samt originalspråk för verk översatta till svenska (se t.ex. KB 2011b). Den bästa källan för att få en så fullständig bild som möjligt av den utgivning KB registrerar är i dagsläget den nationalbibliografiska deldatabasen i Libris, där eftersläpande verk efter hand registreras. Dock erbjuder inte heller databasen några särskilt goda möjligheter att isolera underkategorier eftersom systemet inte är anpassat för detta. Systemet är heller inte anpassat för vanliga användare. Det krävs till exempel ofta booleska sökningar för att kunna isolera en viss kategori litteratur från det övriga svenska trycket.

Svenska barnboksinstitutets statistik

Eftersom det har funnits behov av betydligt mer detaljerad statistik inom det barn- och ungdomslitterära området än vad KB har tagit fram, har Sbi sedan 1999 tagit fram egen statistik inom ramen för sin årliga bokprovning, vilken även innehåller en analysdel där utveckling och trender diskuteras. Denna statistik är baserad på de verk som Sbi får sig tillsända av förlag, författare, tryckerier eller KB och är den mest detaljerade statistik över den svenska bokutgivningen som tas

fram löpande för alla kategorier. Statistiken har utvecklats och utvidgats år från år och redogjorde 2010 för fördelningen mellan litteraturkategorier, svenska original och översättningar (inklusive fördelning utifrån originalspråk), förstaupplagor och återutgivning, förlag, huvudpersonernas kön samt antalet debutanter (Sbi 2011).

Även Sbi:s statistik har emellertid sina problem. I likhet med KB:s statistik finns en brytpunkt några månader efter det aktuella årets slut och hänsyn tas därmed inte heller här till den eftersläpning av insänt material som kan förekomma. Till skillnad från KB kompletterar Sbi heller inte med det eftersända materialet i efterhand, varför det inte finns någon möjlighet att senare presentera en fullständig bild av utgivningen. Hur många titlar som saknas i Sbi:s statistik är omöjligt att säga utan en grundligare genomgång av materialet, men antalet är enligt institutet självt inte försumbart (Östlund 29 november 2011).⁵

Denna typ av eftersläpningar kan medföra snedvridningar i totalbilden då de kan gälla enskilda förlag eller vissa kategorier av förlag som ger ut en viss typ av litteratur. Det är i efterhand svårt att reda ut vad som har ingått i det eftersläpande materialet, men om det följer mönstret för vuxenutgivningen rör det sig framför allt om utgivning från småförlag och egenutgivare (jfr Warnqvist 2007, s. 26), vilket skulle kunna ge en skev bild av fördelningen av marknadsandelar. Småförlagen och framför allt egenutgivningen är också kategorier med en hög andel debutanter, varför det även här finns anledning att peka på statistikens osäkerhet.

En jämförelse mellan KB:s och Sbi:s statistik

En analys av KB:s siffror över barn- och ungdomslitteraturen 2001–2010 visar hur eftersläpningen har påverkat resultatet. År 2002 och 2003 är det tydligt att eftersläpningen har varit stor, vilket också gör att utgivningen 2004 och 2005 ser ut att vara något mer omfattande än den faktiskt var. Samma sak gäller som nämnts år 2007, vilket påverkar totalsiffran för 2008. En mer rättvisande bild av utgivningen ger den nationalbibliografiska deldatabasen i Libris, och denna lämpar sig därför bättre för en jämförelse med Sbi:s siffror. Observeras bör dock att KB, till skillnad från Sbi, under denna period har registrerat alla publikationstyper i sin databas, medan Sbi av ekonomiska och praktiska skäl inte har samlat in e-material. Vid en jämförelse måste alltså e-utgivningen räknas bort i KB:s siffror (se tabell 1).

Skillnaden i antalet registrerade verk mellan KB och Sbi under perioden 2001–2010 landar på närmare 350 titlar. Det speglar en del av den icke-registrerade eftersläpningen hos Sbi, men inte allt, då det även finns vissa skillnader i vad som registreras som slår åt andra hållet. Sbi räknar i sin statistik till exempel med en hel del nytryck med mindre förändringar som av KB inte betraktas som nya verk.

---

⁵ En jämförelse mellan Sbi:s och KB:s totalsiffror för tioårsperioden 2001–2010 exklusive e-publikationer (se tabell 1) indikerar att det skulle röra sig om cirka 30 titlar per år, men omständigheter som att Sbi i sin statistik i hög utsträckning medräknar nytryck med mindre förändringar talar för att den faktiska siffran är betydligt högre än så (se vidare nedan).

Oavsett dessa skillnader står det klart att Sbi:s statistik är nästan lika omfattande som KB:s (se tabell 1).

Går man ner på detaljnivå finns emellertid ytterligare skillnader i hur materialet registreras, huvudsakligen orsakade av den mänskliga faktorn, det vill säga att bibliotekarier och katalogisatörer vid de båda biblioteken gör olika bedömningar av hur verket ska klassificeras. Detta kan gälla litteraturkategori eller bedömningen om vad som är ett nytryck respektive ny upplaga, men även frågan om ett verk över huvud taget ska klassas som avsett för barn eller ungdomar.

Ett problem på kategorinivå, som uppstår vid en jämförelse av utgivningen inom en viss kategori i Sbi:s statistik och i KB:s nationalbibliografiska deldatabas, är det faktum att KB fram till 2011 tillämpade dubbelklassificering (sedan 2011 använder KB Dewey och inte SAB som klassifikationssystem, vilket innebär att man i fortsättningen bara tillämpar en kod). I KB:s statistik förekommer ett enskilt verk endast en gång, men vid egna sökningar i deldatabasen, vilket krävs om man vill komma åt en viss litteraturkategori, får man träff på verk även om den klassifikation man har sökt på inte är huvudsignum för verket. Sbi arbetar med huvud- och underkategorier, och i de fall där ett verk kan föras till mer än en kategori är det huvudkategorin som har avgjort vart titeln har förts i statistiken. Som tabell 2 visar påverkas detta inte nämnvärt vid egna sökningar i Sbi:s biblioteksdatabas Elsa.

Exemplet barnlyrik

Vid sökningar utifrån klassificeringar i KB:s deldatabas framgår att antalet diktsamlingar för barn och unga publicerade 2001–2010 som klassificerades under Hc.03,u uppgick till 126 titlar. Sbi redovisar för dessa tre år hälften, 63 titlar, under rubriken Poesi i sin statistik (se tabell 2). I Elsa finns möjlighet att ta fram listor där även det eftersläpande materialet finns med, men som tabell 2 visar gör det ingen större skillnad i detta fall. Det är en genomgående trend att den digitala nationalbibliografin listar betydligt fler lyriktitlar än Sbi. Delvis beror det på att KB tillämpar dubbelklassificeringar, delvis på att bedömningen av vad som är att betrakta som lyrik för barn har skilt sig åt på de båda biblioteken.⁶

På grund av att KB numera använder Dewey är det troligt att skillnader som dessa blir mindre i framtiden, men de kommer att kvarstå för all detaljerad statistik för tiden före 2011 som tas fram ur nationalbibliografin av någon annan

---

⁶ Stickprov under den aktuella perioden visar att KB listar verk som innehåller dikter, ramor, visor eller rimmade berättelser skrivna för barn som barnlyrik, men även bilderböcker och ABC-böcker om dessa är rimmade eller har andra lyriska kvaliteter. Sbi däremot förefaller konsekvent ha fört de senare till andra kategorier. Så har exempelvis Carin och Stina Wirséns *En liten skär och många små brokiga* (2009), Magdalena Korotyńskas *Simsalabims Stockholms ABC* (ny utg. 2009) och jubileumsutgåvan av Elsa Beskow's *Tomtebobarnen* (2010) fått huvudkategori Bilderböcker hos Sbi och kommer därför inte med under kategorin Poesi i deras statistik. Samtliga har dock underkategori Rim och är sökbara på detta i Sbi:s databas Elsa.

än deras egna statistiker. Även ett ökat samarbete mellan KB och Sbi de senaste åren gör att skillnaderna på sikt successivt kommer att minska. Både KB:s och Sbi:s statistik rymmer emellertid fler problem på detaljplanet än vad som har kunnat diskuteras här. Barnlyriken har endast fått utgöra ett exempel.

Slutord och diskussion

Problemet med att få fram en heltäckande, detaljerad och pålitlig statistik över bokutgivningen i Sverige har som nämnts funnits länge. De problem som ovan har noterats i KB:s statistik är förstås inte isolerade till det barn- och ungdomslitterära området utan gäller för hela det svenska trycket. Vad som krävs är en mer detaljerad löpande statistik och ett mer användarvänligt och forskningsanpassat nationalbibliografiskt gränssnitt i databasen. Detta skulle vara av värde för både branschen och forskningen samt ge bättre underlag för framtida litteraturutredningar.

Eftersom KB har ansvaret för att samla in det svenska trycket har biblioteket alla förutsättningar för att ta fram en rik, detaljerad och användbar statistik över den svenska bokutgivningen. Men biblioteket har inget statistikansvar inom detta område och inga resurser att lägga på att utveckla den övergripande statistik som biblioteket i dagsläget ändå tar fram och presenterar på sin webbplats.

Den enda tänkbara lösningen på hur den samtida och framtida bokutgivningen ska kunna beskrivas med pålitlig statistik är att lösa den löpande statistikens brister genom att göra den tillförlitlig och mer detaljerad. Utgivningen är i dag för stor för att den humanistiska forskningen med dess begränsade resurser i efterhand ska kunna reparera skadan annat än punktvis. KB måste alltså få ett statistikansvar inom området samt särskilda medel för detta uppdrag.

Den typ av närgranskning av utgivningen med analyser av trender och utveckling som Sbi årligen genomför ligger emellertid utanför KB:s verksamhet. Analysen är unik inom den svenska bokutgivningen, och särskilt viktig inom just det barn- och ungdomslitterära området, då den är användbar inte bara för forskningen utan även för exempelvis pedagoger och bibliotekarier i det fortlöpande läsförmedlande arbetet. Det är följaktligen av största vikt att även Sbi har möjlighet att i framtiden utveckla sin statistik, exempelvis till att omfatta fler variabler samt inkludera det eftersläpande materialet. Även här saknas dock medel.

Med tanke på att Sbi har varit föregångare i arbetet med den löpande statistiken samt att utgivningen av barn- och ungdomslitteratur är särskilt viktig att kartlägga och beskriva, vore ett sätt att utnyttja Sbi:s expertis att ge institutet statistikansvaret för det barn- och ungdomslitterära området. Sbi har redan nationellt ansvar för att ta fram ämnesord för barn- och ungdomslitteratur. Med ett delat statistikansvar mellan KB och Sbi och särskilda medel för att utveckla hållbara metoder finns alla möjligheter att skapa en statistik över bokutgivningen för framtidens behov.

Tabell 1 Utgivningen av barn- och ungdomslitteratur i Sverige 2001–2010

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Totalt
SvF:s statistik	837	781	1152	1178	1102	1081	1144	1006	998	892	10171
KB:s statistik	1205	1090	1191	1652	1609	1556	1677	1977	1744	1719	15420
KB:s databas NB inkl. e-publikationer	1222	1213	1359	1614	1576	1599	1760	1857	1794	1574	15568
KB:s databas NB exkl. e-publikationer	1208	1186	1333	1565	1565	1593	1753	1851	1778	1556	15383
Sbi:s statistik	1182	1206	1326	1412	1493	1515	1680	1821	1750	1663	15048

Källor: Svenska Förläggareföreningen (SvF 2011); Kungl. biblioteket (KB 2011a, KB 2011b); Svenska barnboks-institutet (Sbi dokumentation).

Tabell 2 Utgivningen av diktsamlingar för barn och ungdom i Sverige 2001–2010

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Totalt
KB	12	10	12	17	13	11	12	12	11	16	126
Sbi:s statistik	5	5	6	8	10	3	6	7	5	8	63
Sbi:s databas Elsa	3	3	9	11	10	4	6	7	5	9	67

Källor: Kungl. biblioteket (KB 2011b); Svenska barnboks-institutet (Sbi dokumentation) och databasen Elsa (http://uno.kb.se/F/-?func=file&file_name=find-a&local_base=sbi01).

Referenser

- Bratt, Ingar (1996). *Barnböcker utgivna i Sverige 1890–99: En kommenterad bibliografi*. Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet 60. Lund: Lund University Press.
- Carlsson, Ulla & Ulrika Facht (red.) (2010). *Mediesverige 2010: Statistik och analys*. Göteborg: Nordicom.
- Holmström, Bengt (1977). *Statligt litteraturstöd* (Ds U 1977:14). Stockholm: LiberFörlag/Allmänna förlaget.
- Klingberg, Göte (1967). *Kronologisk bibliografi över barn- och ungdomslitteratur utgiven i Sverige 1591–1839*. Årsböcker i svensk undervisningshistoria 47. Stockholm: Föreningen för svensk undervisningshistoria.
- Klingberg, Göte & Ingar Bratt (1988). *Barnböcker utgivna i Sverige 1840–89: En kommenterad bibliografi*. Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet 30. Lund: Lund University Press.
- Mählqvist, Stefan (1977). *Böcker för svenska barn 1870–1950: En kvantitativ analys av barn- och ungdomslitteratur i Sverige*. Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet 5. Stockholm: Gidlund.
- Nauri, Miriam, enhetschef, Nationalbibliografin, Kungl. biblioteket, Stockholm, 13 december 2011 (telefonintervju).
- Nauri, Miriam, enhetschef, Nationalbibliografin, Kungl. biblioteket, Stockholm, 14 december 2011 (e-post).
- Tellgren, Christina (1982). *På barnens bokmarknad: Utgivningen av barn- och ungdomslitteratur i Sverige 1966–1975*. Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet 14. Stockholm: Bonniers juniorförlag.
- Warnqvist, Åsa (2007). *Poesifloden: Utgivningen av diktsamlingar i Sverige 1976–1995*. Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 54. Lund: ellerströms.
- KB (2011a). Kungl. biblioteket. "Statistik över svensk bokutgivning". <http://www.kb.se/soka/Bibliografier/statistik/>.
- KB (2011b). Kungl. biblioteket. "I Nationalbibliografin redovisad utgivning(monografier)". <http://www.kb.se/dokument/Soka/Statistik2010.pdf>.
- Sbi dokumentation. Svenska barnboksinstitutet. "Dokumentation från Bokprovnigen". <http://www.sbi.kb.se/sv/Utgivning-och-formedling/Bokprovning/Dokumentation>.
- Sbi (2011). Svenska barnboksinstitutet. "Dokumentation: Årgång 2010". http://www.sbi.kb.se/Documents/Public/Bokprovning/Dokumentation/Dokumentation_Argang_2010.pdf.
- SvF (2009). Svenska Förläggareföreningen. "Branschstatistik 2008". Rapport från Svenska Förläggareföreningen.
- SvF (2011). Svenska Förläggareföreningen. "Branschstatistik 2010". Rapport från Svenska Förläggareföreningen. http://forlaggare.se/media/41030/svfstat_2010%20web.pdf.
- Östlund, Cecilia, första bibliotekarie, Svenska barnboksinstitutet, Stockholm, 29 november 2011 (telefonintervju).

A Very Special Trade? Or Just Like Other Media?

Characteristics of the International Book Industry

Helge Rønning & Tore Slaatta

Despite increasing globalization in the publishing industry, it is important to be aware of the national and regional differences, as they are still essential in achieving a proper understanding of the international book industry. Recent studies of trends in international publishing show that a few, big European publishers have a surprisingly strong position internationally. However, local and national differences still play an important role in the structuring of markets.

Our analyses are based on a recent study of trends in international publishing that we published in 2010.¹ We also build on recent studies of particularly Anglo-American publishing by John B. Thompson as well as on recent research on European publishing.² A major finding internationally is the prevalence of national and regional markets for publishing. Thus, in spite of increasing globalization, linguistic as well as national and regional characteristics still define a wide range of more or less distinct book markets, particularly in Europe. Historically, the Nordic countries – Denmark, Finland, Norway and Sweden – share some characteristics that allow for interesting comparisons as well as for observing

---

¹ Helge Rønning & Tore Slaatta, "Mellom perm og skjerm: Utviklingstrekk i internasjonal forlagsbransje" (2010). See: <http://www.nffo.no/Publikasjoner/default.aspx> [available 20 January 2012].

² John B. Thompson, *Books in the Digital Age: The Transformation of Academic and Higher Education Publishing in Britain and the United States* (Cambridge: Polity, 2005), and *Merchants of Culture: The Publishing Business in the Twenty-First Century* (Cambridge: Polity, 2009). See the work of Gisèle Sapiro and colleagues, e.g. Gisèle Sapiro, ed., *Les contradictions de la globalisation éditoriale* (Paris: Éditions Nouveau Monde, 2009) and Gisèle Sapiro, *L'espace intellectuel en Europe: De la formation des États-nations à la mondialisation, XIXe-XXIe siècle* (Paris: Éditions La Découverte, 2009). See also Miha Kovač & Rüdiger Wischenbart, "Diversity Report 2010: Literary Translation in Current European Book Markets", as well as various statistical sources on the international and European publishing industry and book markets.

the Nordic national book markets in a regional perspective.³ In the following we look at six particular themes:

1. Ownership concentration, mergers and acquisitions
2. Horizontal integration in the media industry
3. Educational publishing and STM (Science, Technology, Medicine) publishing
4. Vertical integration
5. Bestseller logics
6. National markets and policies

Ownership Concentration: Who's Afraid of the Big Bad Wolf?

An initial observation of the situation in international and European publishing is that the “Americanization” of the publishing world that many feared at the end of the previous millennium has not materialized, neither in the Nordic countries nor in the rest of Europe. Instead, some of the major European companies seem to be doing well in the US, and most major international publishing corporations in fact have their roots in Europe, rather than in the United States.

Over the years, Europeans have bought into American publishers, and not vice versa. Germany, the UK and the Netherlands are the homes of two groups within the top 10. Though the US has only one company in the top 10, eight of the groups in the top 10 generate the majority of their book revenue within the US, because many publishers have moved their international headquarters to New York. For reasons of language the UK-based publishers have a particular advantage in their expansion into the US, but other European publishers have established a strong presence in New York both in trade and scholarly publishing. The German Bertelsmann Group, which includes Random House, is the global leader in trade publishing, and the company ranks fifth on the list of the world's largest publishers, followed by French Hachette, which acquired Time Warner Books in 2006.⁴ This is shown in the

---

³ For an interesting comparative analysis of the Nordic book market, see Terje Fredriksen, “Bok og marked – en komparativ rapport” (2006), <http://www.ft.dk/samling/20051/almdel/KUU/Bilag/116/259079.PDF> [available 20 January 2012].

⁴ Philip Jones, “Pearson stays on top as world's largest book publisher”, *The Bookseller*, 21 July 2010, <http://www.thebookseller.com/news/pearson-stays-top-worlds-largest-book-publisher.html> [available 20 January 2012].

following list, detailing trends and developments among the largest publishers in the world.

Table 1 Global ranking of the largest publishing houses in 2009⁵

2008	2007	2006	Company	Registered	Controlling company	Registered	Revenue (Million €)
1	2	2	Pearson	UK	Pearson (corp.)	UK	5 044
2	4	1	Reed Elsevier	UK, Holland USA	Reed Elsevier	UK, Holland, USA	4 586
3	1	3	Thomson Reuters	USA	Woodbridge Company Ltd	Canada	3 484
4	5	5	Wolters Kluwer	Holland	Wolters Kluwer	Holland	3 374
5	3	4	Bertelsmann	Germany	Bertelsmann	Germany	2 980
6	6	6	Lagardère Publ./ Hachette Livre	France	Lagardère	France	2 159
7	7	7	McGraw-Hill Education	USA	McGraw-Hill Companies	USA	1 794
8	13	12	Grupo Planeta	Spain	Grupo Planeta	Spain	1 760
9	10	10	De Agostini Editore	Italy	De Agostini Editore	Italy	1 616
10	11	9	Scholastic (corp.)	USA	Scholastic	USA	1 499
23	51	45	Egmont Group	Denmark/ Norway	Egmont International	Denmark/ Norway	644
25	24	26	Bonnier	Sweden	Bonnier Group	Sweden	616

As can be seen from the above, the Anglo-American dominance is strong, but not total, seen from an ownership perspective. A good example of successful, transnational strategies across the Atlantic is the French publishing giant Hachette. The company is owned by the multinational Lagardère Group, which, among other subsidiary companies, took over the Time Warner Book Group in 2006. Through a series of local acquisitions, Hachette has in recent years

⁵ Rüdiger Wischenbart, "The Global Ranking of the Publishing Industry 2009", *Publishing Research Quarterly*. Published online 17 February 2010.

established substantial publishing groups in France, Great Britain, the US, Italy, Spain, Poland, Australia and Canada, among other countries.⁶ Hachette has thus become a full international player.

The list shows that large and profitable publishers can still emerge also within more confined, regional and transnational markets. An interesting development on the international scene is the situation in the Spanish-speaking publishing world. The market for books in Spanish is the second largest in the world, and more books are translated into Spanish than into any other language. Publishers with roots in Latin America and Spain are highly integrated, and the Latin American book market continues to expand. It is therefore hardly surprising to find two Spanish publishing groups among the fifty largest in the world: Planeta (8) and Santilana (27).⁷ The same degree of integration is not found in the Portuguese-speaking world. Brazil has its own independent publishing industry, separate from that of Portugal. However, this may also have its advantages, as Gustavo Sorá has shown in his analysis of the Latin American market for textbooks: globalization may actually weaken, rather than strengthen, local publishers' market shares and profitability.⁸

There seems to be two dominant trends: First, national markets still follow their own logic, with only a few players working at a transnational level. And, second, convergence is not happening. Publishing firms are buying publishing firms. A further question arising is of course whether the national book markets also have similarities outside obvious regional configurations such as in the Nordic countries, or in the German-speaking areas of Germany, Austria and Switzerland.

In Germany, for example, large publishing groups like Bertelsmann and Holtzbrinck are a major force. Bertelsmann includes traditional German literary publishing houses such as Luchterhand. Among other things, Holtzbrinck controls quality publishers such as S. Fischer and Kiepenheuer & Witsch. In France, Hachette dominates the market along with Editis. Yet both countries have a large number of medium- and small-sized publishers that are leaders in the field of culture, such as Suhrkamp and Hanser in

---

⁶ See: <http://ketupa.net/hachette.htm> [available 15 July 2011].

⁷ "Lost in translation no more", *The Economist*, 17 January 2008.

⁸ Gustavo Sorá, "Des éclats du siècle: Unité et désintégration dans l'édition hispano-américaine en sciences sociales" in Sapiro, *Les contradictions de la globalisation éditoriale*.

Germany, and Gallimard and Actes Sud in France.⁹ Although many well-known publishers belong to larger groups, they operate with full editorial autonomy as well as considerable financial independence within the group. This applies to the publishing houses of the La Martinière Group (41), for example, including one of the most prestigious literary publishers in France, Le Seuil. Both France and Germany have extensive bookselling systems, such as the multimedia retail chain FNAC in France, which also covers Spain and Portugal. In Germany there are two dominant chains. The biggest is Verlagsgruppe Weltbild GmbH. This is one of the largest Internet, book and media retail companies anywhere in Europe. In 2011 the company generated a turnover of approximately 1,657 billion euros. Its book-retail business comprises the brands Hugendubel, Weiland, Weltbild, Jokers and Wohlthat. Weltbild also publishes its own books.¹⁰ The second biggest chain is Thalia, with 289 stores in total, of which 57 are in Austria and Switzerland. The turnover in 2009/10 was 905,8 million euros. In addition there are many independent retailers. In 2005 there were, according to the European Booksellers Federation, 7 394 bookshops, or one bookshop per 16 667 inhabitants.¹¹

As a comparison, in 2010 there were 654 sales points for the 7 chains of bookstores in Norway and 28 independent bookstores.¹² That is in total 682 bookstores or approximately one bookshop per 7 400 inhabitants. In the other Nordic countries the comparable figures are: Denmark 12 000, Sweden 18 000 and Finland 17 300. In all the Nordic countries, chains of bookstores dominate the market. The conglomeration of bookstores into chains is a very pronounced European phenomenon, and it has been argued that this may create problems for smaller, independent publishers.¹³

France is home to roughly 10 000 publishing houses, but half of them have released no more than a scattering of titles. Still, publishing is a large industry in France, where 20 publishers have catalogues in excess of 5 000 titles. The French publishers association Syndicate National de l'Édition (SNE) has 400 members, the

⁹ Gallimard is in itself a large publishing group with many different imprints. The group is 43rd on the international ranking list.

¹⁰ See: <http://www.weltbild.com/company/about-us/> [available 24 November 2011].

¹¹ Information from Rüdiger Wischenbart in the presentation "The Many Many Books – for Whom?" Presentation at The 3rd International Conference on the Book.

¹² See: <http://www.bokhandlerforeningen.no/Statistikk> [available 27 November 2011].

¹³ For a discussion of the situation for independent publishers in France, see Sophie Noël, "La petite édition indépendante face à la globalisation du marché du livre: le cas des éditeurs d'essais 'critiques'" in Sapiro, *Les contradictions de la globalisation éditoriale*.

largest is by far the Lagardère-owned Hachette Livre, with a turnover of 2,13 billion euro in 2007. Number two on the list is Editis, with a turnover of 760 million euro. Until 2008 the financial and industrial conglomerate Wendel Investimente owned Editis, but it was sold to the Spanish publishing group Grupo Planeta.¹⁴ France Loisirs follows in third place with 380 million euro. Mergers are on the rise, and 30 companies currently account for 90 per cent of all revenues.¹⁵ Although Hachette and other French publishers do well abroad, international ownership is increasing among French publishers, especially when it comes to niche publishing: Both Reed Elsevier and Wolters Kluwer have gained strong positions in the areas of legal literature and STM, while Bertelsmann has bought into France Loisirs and Le Grand Livre du Mois, among others, and thus taken over the French book club market.¹⁶

A number of smaller publishers are doing well in the non-fiction market, especially Presses Universitaires de France, Belin, Minit, Actes Sud, and Les Editions du Rocher. All of these, however, have a significantly lower turnover than the larger and more broadly profiled publishers, with Actes Sud down in 25th place among the largest publishers in France. After several years of decline, book sales increased by 1 per cent in 2008. The market segments with the greatest growth are comic books (3,5 per cent), teenage literature (3 per cent) and novels (2,5 per cent). Business/economics and the humanities were among the declining segments. A quarter of all book sales take place in bookstores, while supermarkets and multimedia outlets account for 42,5 per cent of the turnover. In 2005 there were 1 600 bookstores in all of France, according to The European Booksellers Federation.

A law that stipulates a fixed price regime regulates the French book market. This also pertains to e-books as of November 2011.¹⁷ Book prices are fixed by law with a maximum possible discount of 5 per cent, and prices apply for two years. The fixed price system was legislated in 1981 and approved by the European Court of Law in 1985. The literary field receives substantial government support.

---

¹⁴ See: <http://www.editis.com/content.php?lg=en&id=51> [available 9 October 2010].

¹⁵ See: <http://www.lekti-ecriture.com/contrefeux/-Grands-groupes-d-edition-et-.html> [available 27 November 2011].

¹⁶ See: <http://mediadix.u-paris10.fr/cours/Edition/204GroupesEdition.htm> [available 27 November 2011].

¹⁷ See: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000024778333> [available 20 January 2012].

Books are subject to 5,5 per cent value added tax (VAT), a significant reduction compared with the standard VAT of 19,6 per cent.

In France, the largest publishing groups have established their own distribution channels for e-books. Hachette Livre, owned by Lagardère, administers Numilog.com. Gallimard, La Martinière and Flammarion have joined forces around Eden Livres. Eeditis, number two on the list of the largest publishers, has teamed up with Média-Participations to establish an e-platform.¹⁸ But as elsewhere in Europe, the e-book market has yet to take off in France. In October 2011, Amazon presented a French Kindle version, and the expansive Canadian company Kobo¹⁹ simultaneously announced that it would team with FNAC to release its e-book platform and create the country's largest e-book store.²⁰

Media Convergence and Specialization (Horizontal Convergence)

Internationally, we are currently experiencing a situation in which convergence and divergence coexist both at national and transnational levels. After a long period of mergers and acquisitions across media technologies and markets, the dominant parts of the industry have once again begun to cultivate the book and relate to digital products based on the book as a medium in its own right. Although consolidation does take place in the publishing world, it does not centre on multimedia. It takes place in the realm of the book itself, as a battle between analogue and digital, offline and online. Publishers of educational materials, non-fiction and STM are particularly eager to cultivate their particular specialities, thereby boosting their own importance within the industry. These segments of the publishing business are prime movers in the area of digital media. However, there is also a general trend towards niches and specialization, both inside and outside the major publishing groups. This translates into more competition between individual publishers within a single group, while large publishing multinationals diversify across national frontiers by turning transnational.

---

¹⁸ See: <http://www.livreshebdo.fr/actualites/DetailsActuRub.aspx?id=3218> and <http://www.livreshebdo.fr/actualites/DetailsActuRub.aspx?id=3563> [available 28 March 2010].

¹⁹ Kobo was sold to the Japanese electronics company Rakuten on November 8, 2011.

²⁰ See: <http://paidcontent.org/article/419-kobo-france-fnac-smackdown-against-le-kindle/> [available 26 November 2011].

Rather than seeing the contours of a converging oligarchic publishing industry at the international level, we see the development of strong, specialized publishing groups both inside and outside major companies. Publishers that have been absorbed by one of the large multimedia groups do particularly well, although there are strong indications that they are allowed to operate at lower profit margins than other divisions within the company. Today's technologies and production procedures also provide opportunities for new niche publishers to establish a position outside areas dominated by the major corporations. There is a steady supply of small, expeditious market players, while larger publishing houses buy up new imprints and bolster their own.

Imprints are established in one of three different ways in the international publishing business, and the national markets differ in terms of number of imprints and the role they play in relation to their parent company. Imprints appear particularly when major publishing groups buy up smaller publishers and maintain their organizational integrity within the parent company. They become imprints when the parent company assumes responsibility for accounting, distribution and marketing, while editorial staffs manage brand names and positioning vis-à-vis authors and readers. Parent companies may also take an active part in establishing new niches and trade names in order to meet the competition from smaller niche market players. Lastly, large corporations have realized that innovation and development frequently are most effective at an arm's length from the parent unit. Thus in some cases, they hesitate to make any changes whatsoever after acquiring a publishing company, and choose instead to maintain it as an independent organizational unit under the corporate umbrella.

Another interesting differentiating phenomenon that varies across Europe is how the division between fiction and non-fiction, and between general trade books, on the one hand, and STM, academic and educational publishing, on the other, is made between different publishers and companies.²¹ In some countries such as Denmark and Norway, big publishers – e.g. Gyldendal in Denmark and the big three Norwegian companies Aschehoug, Cappelen Damm, and Gyldendal – operate on an integrated platform that encompasses all forms of publishing: general trade

---

²¹ For a detailed and up-to-date account of variations among the international publishing industry's various national and regional markets, see Sapiro, *Les contradictions de la globalisation éditoriale*.

books, educational material, academic books. While in many other European countries, e.g. Germany, educational and particularly STM publishing are separate from trade publishers.

A third indication of a less oligopolistic trend in the European and Nordic book industry is the ability of niche and specialty publishers to establish and strengthen their market positions. In part, they have achieved this by creating their own distribution channels through direct sales from publishers to readers and specialty bookstores. Sales increasingly takes place via the Internet, and Internet bookstores are of particular importance to such publishers. Releases include everything from poetry to mysticism and technical literature. Even well-established niche publishers and small, specialized academic publishers, who take advantage of their own backlists, can to some degree maintain their position through digital distribution. New Net-based distribution channels breathe life into old books and publishing alike. Small domestic niche markets now have the opportunity to think globally with respect to exile communities and scattered ethnic or religious groups. Books from Pakistan and Asia, for example, represent a growing market in Norway, and even the Norwegian-language book market can expand geographically via the Internet and reach all corners of the world. Perhaps an integrated, Net-based Nordic book market will ultimately allow Norwegian, Swedish, Finnish and Danish books to reach a larger readership?

With directly controlled, digital distribution channels, the publishing companies today have new opportunities to exploit the "long tail". On his blog in November 2005, the inventor of the term, Wired magazine's Editor-in-chief Chris Anderson, commented on how the publishing industry and niche publishing fit into the book market as a whole.²² He estimates that the long tail is responsible for approximately fifteen to sixteen per cent of the total US book market. Anderson and other commentators expect this particular long tail to grow through print-on-demand, other electronic distribution methods and not least e-books. The importance of backlists will increase, and publishers will have to find better ways to exploit them. This trend allows niche publishers to increase the possibility of finding their place in a book industry that is converging and diverging at the same time. The challenge for

---

²² See: http://www.longtail.com/the_long_tail/2005/11/sizing_the_book.html [available 6 January 2010].

small and medium-sized publishers, however, lies in finding the proper distribution channels.

The Importance of Educational Publishing

It is interesting to observe that approximately half the publishers on the list of the largest publishing companies, all of them European, operate within the general book market. This shows the importance of the publishing sector in the cultural industries of Europe. At the same time, it is important to bear in mind that the industry's most profitable segment at the international level is made up of companies specializing in educational, scientific and professional (not general) trade publications.

The special importance of academic and educational publishing to profits means that the competition is becoming particularly global in these market segments. This also means that publishers in small and medium-sized markets like the Nordic one will be facing an increasing challenge in these areas. Internationally, the Anglo-American dominance in academia and the sciences may ultimately play an important role in the Nordic publishing business as well. An example of this is how Pearson currently is establishing itself in the Norwegian market for books in the area of higher learning to an extent that it is also publishing books in Norwegian translation. With global markets for their English textbooks, they are also able to offer advantageous cuts and reduced prices for local booksellers. Smaller countries in particular will have to confront the question of how educational books and academic publications will be published in the future – in their native language and by domestic publishers, or through international publishing enterprises? Economies of scale depend above all on the prevalence of a given language and its position in the global hierarchy of languages.²³

Bookstores and Distribution Outlets: Vertical Integration

Despite the presence of many national characteristics, and different international trend patterns, it seems that independent bookstores may be losing ground. In Norway, publishers have acquired and developed bookstore chains and thus established a market with

---

²³ See Sapiro, *Les contradictions de la globalisation éditoriale*.

pronounced vertical features. In Norway the three main publishers own the biggest bookstore chains. We see similar developments in other countries, such as Germany, but not in the United States. On the other hand, Bertelsmann owns a stake in Amazon. Booksellers are facing problems throughout the US, and the sale of digital books is becoming increasingly important. Only booksellers located in large shopping malls, or in cities with a traditional book-reading public and large educational institutions, such as New York or Boston, will survive.

But this is an American development, and we must remember that US booksellers traditionally have had a far less central position than booksellers in Europe. Europe is not experiencing the same type of development, partly due to the existence of book laws that regulate the market and fix prices. Nine European countries now have such laws. Nor has the development of retail chains been quite as rapid in Europe as in the United States. With the exception of the situation in Great Britain, European bookstores – chains and individual booksellers alike – seem to be doing reasonably well.

Booksellers have become vulnerable. The industry is capital-intensive, with major expenses for storage and large numbers of books on the shelves, many of which remain there for a long time before they are sold. In recent years, numerous alternative distribution channels have been established. Kiosks came first, followed by book clubs, and now supermarkets and chain stores such as Walmart have entered the market. And in Great Britain the supermarket chain Tesco is a big mover in the book market. Bestsellers are being sold at major discounts in supermarkets. This is a trend that now has been noted in Denmark as well, after the introduction of a free price system for books in 2011.

Online bookstores such as Amazon have been established for quite some time, and now the e-book revolution is in full swing. Some of the larger quality bookstores are still doing well, but the question is whether they will be able to survive if the print-on-demand and e-book markets experience substantial growth. Experiments with selling books in new ways are under way: Blackwell's bookshop in Charing Cross Road in London now has a machine called Espresso. In the course of five minutes it can print and bind a paperback edition of a book that exists in digital form.²⁴ And Barnes & Noble, the world's largest bookstore chain, has

---

²⁴ For the development of print-on-demand, see "Just Press Print", *The Economist*, 5 February 2010.

developed its own e-book reader, The Nook, and many European bookstores are now following suit. Ultimately, this may mean that unregulated book markets will adopt a four-part distribution structure. 1) In all likelihood, one or perhaps a few large chains will remain, with a smaller selection of books than before. 2) In addition, there will be a few specialty stores for niche books. 3) That being said, the large long tail sales will take place over the Internet – via print-on-demand – 4) in combination with the evolving e-book, and with Amazon and Google as the most likely dominant players in a global market. This trend is one of the impetuses behind the introduction of book laws in Europe.

Cycles, Genres and Bestseller Thinking

As things stand at the moment, different types of publishing houses both internationally and in the Nordic region face different challenges. The general book market demands an ever-greater number of bestsellers. Studies show that a global market has been established for a few international bestsellers that spread rapidly and simultaneously over large parts of the world. More than before, major publishers' earnings are the result of such unique sales phenomena as the books by Dan Brown and Stephenie Meyer. At the same time, national bestsellers tend largely to be associated with specific genres.²⁵ In the 12 months between April 2008 and March 2009, seven of the 40 best-selling titles were identical in four or more Western European countries. Fourteen of these were originally written in English, indicating that global bestseller thinking currently favours English-language writers and publishers. At the same time, the English-language markets are also the most difficult to break into for writers with other native languages. Only a handful of authors writing in languages other than English make one or two bestseller lists outside their own language area. There are a few exceptions, of course, such as the books by Swedish crime author Stieg Larsson, but for the most part these are the exceptions that prove the rule. The study of translations between different language areas provides an interesting indication of the continuing

---

²⁵ See Miha Kovač & Rüdiger Wischenbart, "Diversity Report 2009: Cultural Diversity in Translations of Books; Mapping Fiction Authors Across Europe", and "Bestselling Fiction in Europe 2008/2009: An Extraordinary Case of Diversity within Strict European Contours". <http://www.wischenbart.com/> [available 15 July 2011].

and increasingly lopsided relationship between centre and periphery in international publishing.²⁶

However, European bestseller lists illustrate an interesting trend in the area of translated literature. Many of the books that sell best in multiple markets are international releases that transgress geographical and language boundaries. Yet it is also a fact that a given novel can do well in one or two countries, without seeing an international breakthrough. Apart from the obvious bestsellers, there are strong indications that translated literature is generally in a more difficult position than before. This may be due to two main factors. First, the battle for media attention has become fiercer, with particular focus on national authors and big international names in the individual book markets. This means that even exceptionally well-translated books do not receive the coverage they deserve. The second factor is related to pressure exerted in connection with the distribution stage, with bookstore chains devoting more attention to bestsellers and books that receive media coverage than to books expected to appeal to a limited readership. In this context, it is worthwhile to point out that although some titles may not perform well upon their release, they can be revived as paperbacks or e-books and become part of the long tail. Thus, translated literature may ultimately become an important part of the new backlist strategies in the publishing world.

Particular attention should be paid to what is often referred to as pulp fiction, popular literature, or the mass market, which has its own unique distribution channels that target specific audiences, for example, romance novels catering especially to female audiences. The biggest player internationally is Harlequin Mills & Boon, owned by Canada's largest newspaper chain, Torstar. In 2008, Torstar was 35 on the list of the world's largest publishing companies. Harlequin specializes in genres such as romance, erotic literature, psychological thrillers and suspense novels, as well as popular novels about intimate relationships. Approximately 120

---

²⁶ Johan Heilbron has developed unique research methods capable of mapping the degree to which the international sociology of translation continues to be hierarchically structured. See especially Johan Heilbron, "Towards a Sociology of Translation: Book Translations as a Cultural World System", *European Journal of Social Theory*, vol. 2, 1999, pp. 429–444.

new titles are published each month in 29 different languages, covering 107 domestic markets on all continents.²⁷

Overview of the Nordic Region as an Example of National Markets and Policies

Thomas Carlyle's apocryphal comment that a publisher is – or should be – a combination of stock exchange and cathedral is a perfectly fitting description of the big old Nordic publishing houses. Historically they have been important contributors to the national development of a literary public and deeply rooted book culture in the Nordic countries. Just to exemplify, we have Gyldendal in Denmark, Bonnier in Sweden, Aschehoug in Norway, Werner Söderström in Finland. They have played an important part in the mixed economic system that is such a vital part of cultural policy in the Nordic countries, with a comprehensive system of public support for infrastructural cultural initiatives and services while private and commercial interests continue to act as the centre of the cultural economies. An important aspect of this is also the different support schemes for the development of literature and books and thus also publishing that exist in all the Nordic countries, but with clear national differences in their concrete implementations.

The Nordic publishing groups included in the list of the world's largest in 2008 are Egmont (23),²⁸ Bonnier (25) and Sanoma Oyj, formerly SanomaWSOY (31). Among these, Bonnier has the strongest interests in international publishing outside the Nordic market. Sanoma Oyj has shown more interest in European magazine publications, while Egmont primarily has a stake in audiovisual media, not least in Norway. The Bonnier Group has significant holdings, especially in the German publishing world, including Thienemann and Carlsen, major publishers of children's books and teenage literature, in addition to the prominent literary publisher Piper. As illustrated earlier, the Nordic publishing groups are above all national institutions, with occasional interests in other Nordic

²⁷ For a thorough study of Harlequin's inner workings and international publishing strategies, see Eva Hemmungs Wirtén, *Global Infatuation: Explorations in Transnational Publishing and Texts* (Uppsala: Uppsala University Press, 1998).

²⁸ In 2009, Egmont combined all of its publications for children and teens into a single division, Egmont Kids Media, registered on the list of new publishing companies during the first half of 2009. See Wischenbart. "The Global Ranking of the Publishing Industry 2009".

countries. One or a few publishing groups tend to dominate in each country, frequently those with a long history as central cultural institutions.²⁹

Thus mergers from foreign, non-Nordic companies will probably be from other European publishers, rather than the American companies. And most probably, the Nordic publishers are not interesting for the biggest players at the international level.³⁰ At the moment then, the ownership structures and the delimited, small national markets probably form a stable basis for the existing publishing firms in the Nordic region. The four large Nordic countries share a similar publishing market pattern. Two or three major companies dominate the market, followed by several medium-sized publishers and a number of smaller ones. The large corporations typically own several trade names and subsidiaries, in addition to serving as distributors for book clubs and bookstores. A number of them are also involved in publishing as part of more extensive operations covering a wide variety of media platforms.

Conclusion: From International Trends to Local Dynamics

International trends concerning ownership concentration, vertical and horizontal integration in the media industry, the role of educational publishing and STM, the dynamics created by the e-book, and transnational bestseller logics are all visible trends in the Nordic region as well. However, underlying our systematic descriptions of the different national markets is a strong belief that these differences will prevail and that homogenizing effects of globalization in the publishing industry will be filtered through differently and thus influence the developments in the Nordic countries in diverse ways and at separate speeds. At least this would be the simple argument if we were only talking about the physical book market and did not seriously analyse the effects of the growing e-book markets and the presence of global players in the digital book market such as Amazon and Google. Threats to

---

²⁹ According to comparative studies of European media systems, the Northern European media industry continues to show influences of the dominant role of books and literature in the process of modernization and shaping of national identity. See Daniel Hallin & Paolo Mancini, *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics* (New York: Cambridge University Press, 2006).

³⁰ Some years ago it was rumored that Bertelsmann was interested in buying into Norwegian publishing, but apparently found it too difficult to come to grips with the cultural aspects of the system.

the continuous preservation of national markets do not come from market concentration among Nordic players, but from the international digital players. Thus any measure taken to preserve the physical book as a medium, treated differently or separately as a cultural commodity from the e-book, will strengthen national and local publishers at the expense of Amazon and Google. To some degree, these same measures will also probably strengthen concentration in the national markets.

Författare

Ulla Carlsson, professor och föreståndare
Nordicom, Göteborgs universitet

Ulf Fredriksson, docent
Avdelningen för internationell pedagogik,
Institutionen för pedagogik och didaktik, Stockholms universitet

Lars Höglund, professor
Enheten för biblioteks- och informationsvetenskap,
Göteborgs universitet

Jenny Johannisson, universitetslektor
Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/
Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås

Lisbeth Larsson, professor
Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion,
Göteborgs universitet

Yvonne Lindqvist, docent
Svenska språket, Örebro universitet,
Tolk- och översättarinstitutet (TÖI), Stockholms universitet

Magnus Persson, professor
Fakulteten för lärande och samhälle, Malmö högskola

Katarina Renman Claesson, forskare
Juridiska institutionen, Stockholms universitet

Monica Rosén, professor
Institutionen för pedagogik och specialpedagogik,
Göteborgs universitet

Per Rydén, professor emeritus
Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet

Helge Rønning, professor
Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo

Pamela Schultz Nybacka, universitetslektor
Institutionen för ekonomi och företagande, Södertörns högskola

Tore Slaatta, professor
Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo

Pelle Snickars, docent och forskningschef
Kungl. biblioteket

Ann Steiner, universitetslektor
Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet

Olof Sundin, professor
Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet

Staffan Sundin, professor
Nordicom, Göteborgs universitet,
Institutionen för konst, kommunikation och lärande,
Luleå tekniska universitet

Johan Svedjedal, professor
Avdelningen för litteratursociologi,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet

Petra Söderlund, docent
Avdelningen för litteratursociologi,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet

Åsa Warnqvist, postdoktor
Institutionen för litteraturvetenskap och idéhistoria,
Stockholms universitet

Patrik Wikström, docent
JMG, Göteborgs universitet

Statens offentliga utredningar 2012

Kronologisk förteckning

1. Tre blir två! Två nya myndigheter inom utbildningsområdet. U.
2. Framtidens högkostnadsskydd i vården. S.
3. Skatteincitament för riskkapital. Fi.
4. Kompletterande regler om personuppgiftsbehandling på det arbetsmarknadspolitiska området. A.
5. Högskolornas föreskrifter. U.
6. Åtgärder mot fusk och felaktigheter med assistansersättning. S.
7. Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2012 – långsiktig säkerhet, haverier och global utblick. M.
8. Skadeståndsansvar och försäkringsplikt vid sjötransporter – Atenförordningen och försäkringsdirektivet i svensk rätt. Ju.
9. Förmån och fälla – nyanländas uttag av föräldrapenning. A.
10. Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi. Ku.

Statens offentliga utredningar 2012

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Skadeståndsansvar och försäkringsplikt
vid sjötransporter – Atenförordningen och
försäkringsdirektivet i svensk rätt. [8]

Socialdepartementet

Framtidens högkostnadsskydd i vården. [2]
Åtgärder mot fusk och felaktigheter med
assistansersättning. [6]

Finansdepartementet

Skatteincitament för riskkapital. [3]

Utbildningsdepartementet

Tre blir två! Två nya myndigheter inom
utbildningsområdet. [1]
Högskolornas föreskrifter. [5]

Miljödepartementet

Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2012
– långsiktig säkerhet, haverier och global
utblick. [7]

Kulturdepartementet

Läsarnas marknad, marknadens läsare
– en forskningsantologi. [10]

Arbetsmarknadsdepartementet

Kompletterande regler om personuppgifts-
behandling på det arbetsmarknadspolitiska
området [4]
Förmån och fälla – nyanländas uttag av
föräldrapenning. [9]